

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

LÛGAT365

bazı
kelime-
ler
çok
güzel.

bazı
kelime-
ler
çok
güzel.

© 2015, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2015

4. basım: Şubat 2016, İstanbul

Bu kitabın 4. baskısı 10 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı ve mizanpaj: Banu Ertuğrul

Yayına hazırlayan: Faruk Duman

Düzeltili: Burçak Başpınar

Kapak baskı, iç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaası

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16, Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 12584

ISBN 978-975-07-3003-0

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89

Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Lûgat365

Bazı Kelimeler Çok Güzel

BANU ERTUĞRUL | ONUR ERTUĞRUL

önsöz.

Bazı kelimeler çok güzel...

Tüm hikâye bunun ayırdına varmamızla başladı. Tüm kelimeler güzel fakat bazıları diğerlerinden daha güzel.

Gündelik yaşantımızın gereksinimlerinden uzak, bugünün ideolojilerinden muaf, başka başka dertleri olan, türlü türlü hikâyesi olan kelimeler. Artık cümle içerisinde pek kullanılmadıklarından, vakur bir sessizlikle kaderlerini bekliyorlar. Hayatlarımızdan tümünden ellerini ayaklarını çekmezden evvel, son bir saygı duruşu bizimkisi. Çünkü gidiyorlar; gidecekler.

Globalleşen dünyanın, yeniden hiyerogliflere dönüşünün arifesinde, son bir sunî teneffüs bizimkisi. Emoji devri yaklaşıyor. Kelimeler ise hikâyeleriyle, geçmişleriyle, melodileriyle, anlamlarıyla ve zenginlikleriyle fazla ağır geliyorlar gündelik yaşantılarımıza. Bir emoji kâfi geliyor aşkı anlatmaya ve başka bir emoji yetiyor bir aşkın bitip başka bir aşkın başladığını haber vermeye.

Yalnızlaşmanın “kendi ayakları üzerinde durmak” olarak kutsallaştırıldığı, kimsenin kimseye ihtiyaç duymadığı, aşkın gündelik bir hobiye dönüştüğü bir dünyada hasrete yer ve zaman kalmıyor. Hasret çekmeyen için vuslat nasıl bir anlam ifade etsin ki?

Hayatlarımız kelimeleri şekillendiriyor. Gereksinim duymadığımız kelimeler ölüyor, gereksinim duyduğumuz yeni kelimeler (ya da emoji’ler, caps’ler ve gif’ler) doğuyor. Fakat belki, küçük bir olasılık da olsa belki, henüz ölmeden evvel kelimeler de hayatımızı şekillendirebilir mi? Hemdem kelimesini öğrendiğinde bir insanın yaşadığı boşluk duygusu, o âna kadar tatmadığı bir özlemi yaratabilir mi? Bir ihtimal olsun, kelimeler de hayatımızın rotasını değiştirebilir mi? Arzularımızı, gayelerimizi, önceliklerimizi sorgulatabilir mi?

Sanki böyle bir ihtimal var. Çünkü bazı kelimeler bugüne kadar kullanıldıkları tüm cümlelerden, tarif ettikleri tüm duygulardan, onları telaffuz eden tüm insanlardan bir şeyler biriktirmiş ve daha önceden hiç duymamış olsak da, unutmuş olsak da gönlümüzün derinliklerinde bir şeyleri sızlatıyor. Bu sızı bir umuttur!

Biz, Banu ve Onur Ertuğrul. Öğretmen değiliz. Yazar değiliz. Çevirmen bile değiliz. Dilbilimci hiç değiliz. Bizim kelimelerle ilişkimiz platonik bir aşk ilişkisi.

Kelimelere ve birbirine sevdâlı iki kişiyiz. Ulvî bir amaçla çıkmadık bu yola... Gündelik hayatın hengâmesinden uzak, mağrur şekilde bir köşede duran güzel kelimeleri, onları derdest eden popüler mecralar aracılığıyla yeniden tedâvüle sokmaya niyetlendik. Kelimelerin ne kadar güzel şeyler olduğunu insanlara hatırlatmak, güzelliklerini popüler bir dille gösterebilmek, yeniden gündelik hayata karışıp görünür olmalarını sağlamak umuduyla çıktık bu yola. Kelimeleri dert ettik kendimize. Çünkü kelimeler derdimiz, kelimeler dermânımız.

Lûgat365 fikri ilk olarak tek bir kelimeye inanarak başladı: Hissikablelvuku... İnsanın içinden defalarca tekrar etmek geliyor. Âdeta efsunlu bir kelime. Tek kelimelik bir şarkı gibi nağmesiyle akıyor ve hülyâlara gark ediyor insanı. İnsan bu kelimeyi bir kere duyunca, hep duymak istiyor. Düşündük ki, bizim gibi bu kelimenin heyecanını yaşayan başkaları da vardır. Az da olsa vardır... O azıcık kişiye ulaşabilirsek de, bu kelimenin ve diğer kelimelerin güzelliğini anlatmamızda bize yardımcı olurlar. Öyle de oldu.

2014 senesinin son aylarıydı. Henüz Lûgat365 ismini koymazdan evvel, hummâlî çalışmalara giriştik. Bir yandan kitaplarda ve sözlüklerde güzel kelimeleri tespit ederken, bir yandan da projeyi şekillendiriyorduk. Anlamları çıkarıyor, kelimelerin etimolojik hikâyelerini araştırıyor, kullanıldıkları eserleri tarıyorduk.

Tüm bu heyecanlı çalışmalar sonucunda 1 Ocak 2015 tarihinde, Lûgat365 ismiyle gün yüzüne çıktı projemiz. Twitter, Instagram ve Facebook üzerinden, her gün bir kelimeyi anlamı, kökeni ve kullanımlarıyla paylaşmaya başladık. Ne olursa olsun, tüm bahânelerden muaf olmak sûretiyle, bir sene boyunca, her gün bir kelime paylaşmaya ve sene sonunda, 365 kelimeye ulaştınca bitirmeye söz verdik.

Projemizin 2015 senesine tevâfuk etmesi ise bizim için garip bir imtihandı. Acı dolu bir yıld 2015. Yüzlerce masumun canına kıyılan korkunç bir yıld. Bombalar, kıyımlar, cinayetler derken, her sabah başka bir acıya uyandık. Her gün bir güzel kelime paylaşma sözüyle giriştiğimiz projemiz, yaşananlar karşısında âdeta bir acı günlüğüne dönüştü. Bu vesîleyle, Türkçede acıya ve acıyı tariflemeye dâir ne kadar çok kelime olduğunu da öğrenmiş olduk. Türlü acıyı tarif etmekte ne kadar mâhir bir dilimiz varmış meğer...

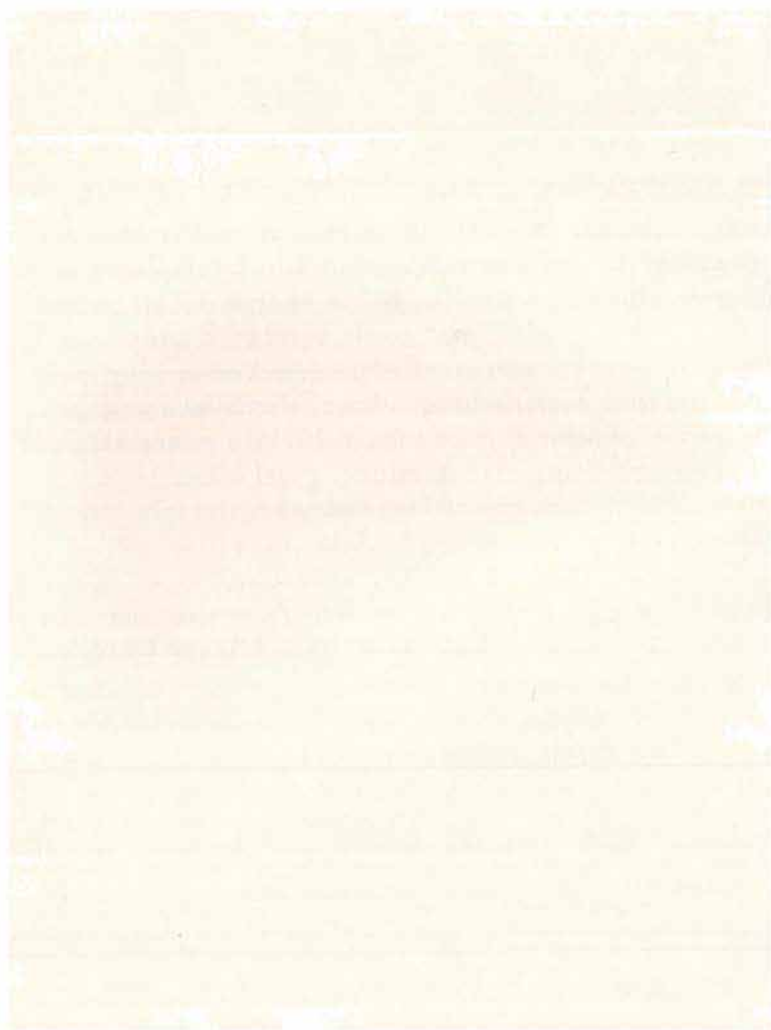
Velhâsıl, kelimeler bazen feryâdımız, bazen sitemimiz, bazen de isyânımız oldu.

Her kelime bir umut oldu. Her kelime bir nefes oldu. Nefes aldık, nefes verdik. Pek çok açıdan eleştirildik, pek çok övgüye mazhar olduk. Pek çok anı biriktirdik, pek çok kelime sevdâlısı insan tanıdık bu güzel vesîleyle.

Kelimeler vücûda geldiler... Sokaklarda kelimeler duyduk, kelimeler gördük. Poster oldular, defter oldular, çanta oldular, bardak oldular ve sonunda kitap oldular. Hayâlini kuruyorduk fakat tahmin etmiyorduk doğrusu.

Bu güzel ve yorucu serüvende bize destek olan, yol gösteren, yârenlik eden, kelime öneren, eleştirilerini esirgemeyen ve samîmiyetimize inanan herkese müteşekkirimiz. Tüm bu güzel insanlar sâyesinde, güzel kelimelerin yeniden hayata karışmasına vesîle olmak bizim için kıvanç kaynağı. Sürç-i lisan ettiysek affola...

Banu Ertuğrul | Onur Ertuğrul

I teşebbüs.

Kolları sıvamak. Açık bir niyetle bir işe girişmek, girişim. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bazı kaynaklarda yapışıp tutma, bırakmama anlamlarına geldiği de rivayet edilmektedir.

2 müstehzî.

Alay ve aşağılama anlamlarına gelen istihzâ kelimesinden türetilmiştir. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Alaycı ve aşağılayıcı anlamlarında kullanılan kelime, sarkastik mânâsına da yakındır.

3 intizar.

Bakma ve görme anlamlarına gelen nazar kelimesinden türetilmiştir. Yaygın olarak beddua mânâsında kullanılıyor olsa da, yolunu gözleme anlamına gelmektedir.

4

tahay- yül.

Gözünün önüne getirme. Hayalde
canlandırma. İmgeleme. Zihinde tasarlanan
şey mânâsına gelen hayal kelimesinden
türetilmiş olup dilimize Arapçadan geçmiştir.

“

*Onu bir an evvel kollarımın arasında tutmak...
Yahut sadece yüzüne bakmak, uzun uzun
ellerini okşamak ve artık beraber, her zaman
için beraber olduğumuzu bilerek karşı karşıya
oturmak... Bu artık bir hakikattir, halbuki
ben şimdiye kadar bunu tahayyül etmekten bile
çekiniyordum.*

*Sabahattin Ali
İçimizdeki Şeytan*

5 havsala.

Zihnî bir şeyi anlama ve kavrama yetisi. Anlayış. Kuş kursağı ve mide gibi farklı anlamlara da gelmektedir. Ortaya çıkma mânâsındaki husûl kelimesinden türetilmiş olup dilimize Arapçadan geçmiştir.

6 mütereddît.

Tereddüt eden. Karar vermekte zorlanan, kararsız. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Gidip gelme, kararsız kalma anlamlarına gelen tereddüt kelimesinden türetilmiştir.

7 tumturak.

Gösteriş. İhtişam. Debdebe. Dilimize Farsçadan geçmiş olan kelime daha ziyâde kulağa hoş gelen kelimelerle konuşma mânâsında kullanılmaktadır.

“

*ah nerde gençliğimiz
sahilde sivruluşları başıboş dalgaların
yeri göğü çınlatan tumturaklı gazeller
elde var hüzn*

Attilâ İlhan

“Elde Var Hüzün”, Elde Var Hüzün

8 sergüzeşt.

Macera. Serüven. Hayat hikâyesi. Farsçadan dilimize geçen kelimenin birebir çevirisi, insanın başından geçen olaylar şeklinde yapılabilir.

9 müstesnâ.

Benzeri az bulunan. Bir bütünün dışında duran. Kâide dışında kalan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. İstisnâ edilmiş, istisnâ olan mânâsına gelir.

10 müphem.

Anlaşılmaz. Belirsiz. Açık olmayan. İdraktan yoksun olan. Dilimize Arapçadan geçen kelime, belli etmemek mânâsına gelen ibhâm kelimesinden türetilmiştir.

“

İnsan bu dünyada aldıklarının hepsini iade eder. Müstesna yoktur.

*Peyami Safa
Bir Akşamdı*

II

müş -
kül -
pe -
sent.

Zor beğenen. Her şeye kulp takıp kusur bulan. Arapçada zor mânâsına gelen müşkil ile Farsçada beğenen mânâsına gelen pesend kelimelerinin melezlenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

I2 nâzım.

İlk anlamı tanzim eden, düzenleyen olan Arapça kökenli kelime, edebiyatta ise dizen, şiir yapan, manzûme yazan kişi mânâsına gelir.

I3 râyiha.

Koku. Daha ziyâde hoş koku mânâsında kullanılır. Dilimize Arapçadan geçmiştir ve ruh kelimesinden türetilmiştir. Bu sebeple güzel koku olmanın ötesinde güzel nefestir; soluktur.

I4 tevâzu.

Alçakgönüllülük. Kibirden ve gösterişten uzak olma, böbürlenmeme hâli. Aşağı indirmek anlamındaki Arapça vaz kökünden türetilmiştir.

I5 yeknesak.

Devamlı aynı halde olan. Değişmez. Tekdüze. Farsçada bir anlamına gelen yek kelimesi ile Arapça düzen, nizam anlamlarına gelen nasak kelimelerinin melezlenmesiyle ortaya çıkmıştır.

I6 filhakîka.

Hakikaten. Gerçekten. Doğrusu. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Hakikat kelimesinin, -de hâli mânâsındaki fi ekiyle türetilmesi sonucunda oluşmuştur.

I7 şapparig.

Şapur şupur öpen ağabey mânâsına gelen kelime Ümit Kıvanç tarafından, Hrant Dink'i betimlemek için uydurulmuştur. Ağabey ya da erkek kardeş mânâsına gelen Ermenice ahparig kelimesinden türetilmiştir.

“

*Gök açık bir mavi. Yerler hiç tükenmiyor,
saatler geçiyor, biz hâlâ solunda dağlar
yükselen bir nevi düzlük içinde çalkana çalkana
gidiyoruz. Ne ıssız ve insansız, yeknesak ebedî
bir arz.*

Halide Edib Adıvar
Ateşten Gömlek

18 nâzenin.

İnce ve nârin yapılı. Cilveli. Nazlı. Nâzik endamlı. Dilimize Farsçadan geçen kelime, naz kökünden türetilmiştir.

19 vuslat.

Kavuşma. Ulaşma. Birleşme. Bir araya gelme. Erişen, ulaşan mânâsındaki Arapça vâsıl kelimesinden türetilmiş olan kelime, bilhassa sevgiliye kavuşma anlamında kullanılır.

20 mezkûr.

Adı geçen. Biraz önce bahsedilen. Sözü anılan. Dilimize Arapçadan geçen kelime, zikir kökünden türemiş olup, birebir çevirisi **zıkredilen demektir.**

“

*Duvarları katı sabır taşından
Kar altındadır varoşlar,
Hasretim nazlıdır Ankara.
Dumanlı havayı kurt sevsin
Asfalttan yürüsün Aralık,
Sevmem, netameli aydır.
Bir başka ama bilemem
Bir kaçınıcı bahara kalmıştır vuslat
Kalbim, bu zulümlü sevdâ,
Kar altındadır.*

Ahmed Arif

“Karanfil Sokağı”, Hasretinden Prangalar Eskittim

21

nâ-
mü-
te-
nâhî.

Nihâyeti olmayan. Sonsuz. Uçsuz bucaksız.
Nâmütenâhî olarak dilimize Farsçadan
geçmiştir. Fakat nihâyet kelimesinden türetilen
ve sonlu mânâsına gelen mütenâhî kelimesi,
aslen Arapçadır.

“

*Bir sahile varacak günlerimiz
Günler ki namütenahi ıstırap;
Kalmayacak bu günkü hasta, harap
Yüzlerde bahtın karanlığından bir iz.*

Orhan Veli Kanık

*"Uzun Bir İstırapın Sonunda ve Bir Saadet Anında
Gelecek Ölümün Türküsü", Varlık, Mart 1937*

22 meşakkat.

Zahmet. Sıkıntı. Güçlük. Dilimize Arapçadan geçmiştir. İkiye bölünmüş şeyin her bir parçası mânâsına gelen şıkk kelimesinden türetildiği rivayet edilmektedir.

23 hülâsa.

Bir şeyin ya da bir bahsin özü, özeti, sonucu. Dilimize Arapçadan geçen kelime, kurtulma anlamına gelen halas kelimesinden türetilmiştir.

24 hazin.

Üzüntü yaratan. Keder meydana getiren. Acı uyandıran. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Gam ve keder mânâsındaki hüzün kelimesinden türetilmiştir.

“

Dünya meşakkatinden kurtulmamış hiç yoktur, ama sırayladır. Meşakkatten kurtulmayı özleyeceğimize yaşamaya bakalım Alişar Bey, yaşama meşakkatine kurban olayım!

Kemal Tahir
Devlet Ana

25 bedbin.

Her şeyi kötü tarafından gören. Karamsar. Kötümser. Dilimize Farsçadan geçen kelime, kötü mânâsındaki bed ile gören mânâsındaki bin sözcüklerinden oluşmuştur.

26 peyderpey.

Azar azar. Yavaş yavaş. Parça parça. Birbiri ardına. Dilimize Farsçadan geçen kelime ayak ya da adım mânâsına gelen pay kökünden türetilmiştir.

27 lâlettâyîn.

Belirlenmemiş. Gelişigüzel. Sıradan. Herhangi bir. Dilimize Arapçadan geçmiş olan kelimenin birebir tercümesi tâyin edilmemiş olarak

“

Her adımda kendini inkâr eden, her mahallede mizaç değiştiren, aynı anda hem nikbin hem bedbin olabilen bir kentti İstanbul; bir yandan cömertçe verirken, bir yandan cümlesini geri alırdı.

Elif Şafak

Ustam ve Ben

28

hissî- kablel- vuku.

Olacak bir şeyi henüz gerçekleşmeden önce hissetmek. Önsezi. Dilimize Arapçadan geçmiştir. His kelimesinin, önce mânâsındaki kabl ve meydana gelme mânâsındaki vuku kelimeleriyle birleşiminden oluşmuştur.

“

Kâmil o adamlardan biridir ki hayatının her anında harikulade bir vakıanın hissikablelvukuunu taşır. Her adımında başına mühim bir şey geleceğini hisseder.

*Peyami Safa
Bir Akşamdı*

29 yakamoz.

Uyarıldığında ışık saçan tek hücreli bir deniz canlısı ve bu canlıların denizde oluşturdukları parıltı. Dilimize Rumcadan geçmiş olan kelime, denizdeki ışıltı mânâsına gelen "diakamós" sözcüğünden gelmektedir.

30 terennüm.

Alçak sesle şarkı söylemek; mırıldanmak. Dilimize Arapçadan geçen kelime aynı zamanda tane tane anlatmak mânâsında da kullanılmaktadır.

31 SIZI.

Hafif fakat derin ağrı; ince acı. Fiziksel acı ve ağrılar için kullanıldığı gibi, ruhsal acıları tarifte de kullanılmaktadır. Türkçe kökenli olan kelimenin yanma sesinden türetildiği rivayet edilmektedir.

“

*Sızıyı gideren su.
Suyun sızladığını kimseler bilmez.*

İsmet Özel
“Suyun Sızladığıdır”, Bir Yusuf Masalı

32

has- bel- kader.

Bir şekilde. Tesadüfen. Rastlantı sonucu.
Dilimize Arapçadan geçen kelimenin birebir
tercümesi, kaderin hasebi, yani kaderin gereği
şeklinde dir.

“

Evet, işte kırk yıl önce insanın aklını bir şemsiye gibi tersine çeviriveren bu şehir hikâyelerinden birkaçını hasbelkader ben de duymuştum.

Hasan Ali Toptaş
Uykuların Doğusu

33 vakur.

Ağırbaşlı. Ciddiyet sahibi. Temkinli. Vakarlı. Dilimize Arapçadan geçen kelime, vakar sözcüğünden türetilmiştir.

34 mâlûmatfuruş.

Bilmişlik yapan. Bildiğini abartarak pazarlayan. Arapçada bilinen şeyler ya da bilgiler mânâsına gelen mâlûmat kelimesiyle, Farsçada satan mânâsına gelen furuş kelimelerinin melezlenmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

35 hasbıhal.

Karşılıklı konuşmak. Sohbet. Söyleşi. Dilimize Arapçadan geçmiş olan kelimenin birebir çevirisi ise hâlin hasebi, yani durumun gereği şeklinde yapılabilir.

“

*Ne güzel şey hatırlamak seni:
Bir mavi kumaşın üstünde unutulmuş olan elin
Ve saçlarında
Vakur yumuşaklığı canımın içi istanbul
toprağının...*

Nâzım Hikmet

Piraye İçin yazılmış: Saat 21-22 Şiirleri, Kuvâyi Milliye

36 kifâyet.

Yeteri kadar olma. Lazım olanı karşılama.
Dilimize Arapçadan geçen kelime, kâfi
kökünden türetilmiş olup, kâfi gelme
mânâsında kullanılmaktadır.

37 beyhûde.

Yararı olmayan. Bir faydaya hizmet etmeyen.
Boşuna. Farsça bi-hude kelimesinden evrilerek
beyhûde hâlini alan kelime, faydası bulunmayan
olarak tercüme edilebilir.

38 mahfuz.

Muhafaza edilmiş. Korunmuş. Saklanmış; saklı.
Dilimize Arapçadan geçen kelime, koruma
ve saklama mânâsındaki hıfz kökünden
türetilmiştir.

“

Bu dünyada her şey ne bayağı, ne beyhude, ne kirliydi!.. Bu dünyada güzellik bir hayal, sezgi bir efsane, asalet ve zarafet, insanın üstünde hafif bir cilaydı.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Kiralık Konak

39 şîrâze.

Ciltli kitapların sırt kısmında bulunan ve yaprakların düzgün durmasını sağlayan ince şerit. Pehlivan kışpetinin paçası. Dilimize Farsçadan geçmiş olan kelime, mecazen de düzen ve düzgünlük anlamlarında kullanılır.

40 tevâtür.

Kesinlik kazanmadığı halde hızla yayılan haber. Ağızdan ağıza dolaşan söylenti. Dilimize Arapçadan geçen kelimenin asıl anlamı bir haberin zincirleme yayılmasıdır. Asılsız söylenti anlamını zaman içinde kazanmıştır.

41 mâmâfih.

Bununla birlikte. Öyleyse bile. Böyleyken. Dilimize Arapçadan geçen kelimenin birebir çevirisi, onun içindeki ile birlikte şeklinde yapılabilir.

“

Her şeyin bir çaresi vardır. Fakat insan bozuldu mu, bunun çaresi yoktur. Sen cilt yapıyorsun; şiraze nedir bilirsin. Bizde insanoğlu şirazesiz kalmış. Hayat onun için ahenksiz, birbirini tutmayan, günün hayatına cevap vermeyen bir yığın ölü kıymetler tarafından idare ediliyor.

Ahmet Hamdi Tanpınar
Garip Bir İhtilâlcî

42 teferruat.

Ayrıntılar. Detaylar. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bir kökten çıkıp dallara ayrılma mânâsına gelen fer kökünden türetilmiştir.

43 gönül.

Sevgi, aşk, arzu, merhamet, hoşgörü gibi duyguların yürekteki barınağı. Öz Türkçe olan gönül sözcüğünden evrilmiştir. Göğüs kelimesiyle aynı kökten türetildiği rivayet edilmektedir.

44 teveccüh.

Yüzünü dönme. Yönelim. Dilimize Arapçadan geçen kelime, yüz ve çehre mânâsındaki vech kökünden türetilmiştir. Yüzünü bir tarafa çevirme, yönelme anlamından, zaman içinde ilgi gösterme anlamına da evrilmiştir.

“

- Gözden ırak, gönülden de ırak olur mu efendimiz?
- Hayır Olric. Yüreğinde bir yer açıp oraya oturttuğun her kimse, seninle birlikte gider her yere.

Oğuz Atay
Tutunamayanlar

45

eyval-
lah.

Teşekkür etmek ve râzı gelmek anlamlarında
kullanılan bir seslenme sözü. Dilimize
Arapçadan geçen kelimenin birebir tercümesi
yemin olsun ki evet şeklindedir.

“

Geniş bir çukur. Derin mi derin. Toprağın içinde bir oyuk. Yerim orası. Gömsem kendimi. Bitse her şey. Sonuna gelsek filmin. Kopsa film! Fark etmez bizim için. Yeter ki derine, çok derine gömsünler bizi. On dakika uğraşsak nefes almak için sonra da yorulup “Eyvallah!” desek ölüme. Bitse her şey.

*Hakan Günday
Kinyas ve Kayra*

46

nâçizâne.

Haddi olmayarak. Önemsenmeyecek şekilde. Dilimize Farsçadan geçen kelime, değersiz ve çok küçük mânâsındaki naçiz kelimesinden türetilmiş olup haddi olmayarak anlamını zaman içerisinde edinmiştir.

47

merdümگیرiz.

Kalabalıkları sevmeyen, insan içine çıkmaktan hoşlanmayan; insanlardan kaçan kimse. Dilimize Farsçadan geçmiştir. İnsan mânâsına gelen merdüm ile, kaçma mânâsına gelen گیرiz sözcüklerinden oluşan bir birleşik kelimedir.

48

behemehal.

Her ne olursa olsun. Mutlaka. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Arapça hâl kelimesiyle, Farsça hep, bütün mânâsındaki heme kelimelerinden, be ekiyle oluşturulmuş bir birleşik kelimedir.

“

Oturdum: Zaman, dedim bir kazadır, bir kaza sonucu buradayız. Dünyada olmak da öyle. Meşin ceketli bir çiftçiyi çağırdılar, sen onu dinle o zaman dediler. Çok ihtiyar değildi, ama oflaya puflaya, “estağfurullah,” dedi, “naçizane” keşfini iç cebinden çıkardı: Bir cep saatiydi, ama mutlu olduğun zamanı anlıyordu ve o zaman kendiliğinden duruyordu ve o vakit mutluluğun da sonsuza kadar uzuyordu.

*Orhan Pamuk
Yeni Hayat*

49 iştirham.

Merhamet dilemek. Yalvarmak. Rica etmek. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Merhamet ve esirgeme mânâsındaki rahmet sözcüğünden türetilen kelime, zaman içerisinde rica anlamını da kazanmıştır.

50 babayânî.

Görmüş geçirmiş. Ağırbaşlı. Dış görünümüne önem vermeyen. Dervişçe, babaca. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Baba kelimesinden türetilmiştir.

51 faraza.

Farz edelim ki, varsayalım ki, diyelim ki. Meselâ. Dilimize Arapçadan geçen kelime, varsaymak mânâsına gelen farz kökünden türetilmiştir.

“

Beni ziyadesiyle müteessir eden ve yukarıda bahsettiğim hadise münasebetiyle artık daha fazla sükût edemeyeceğimi anlayarak bu satırları yazmak cüretinde bulunduğum için affınızı istirham ederim.

Oğuz Atay
Tehlikeli Oyunlar

52 kadirşinas.

Değerbilir. Kadir kıymet bilen. Arapçada değer mânâsına gelen kadir kelimesiyle, Farsça anlayan ve bilen mânâsındaki şinas kelimelerinin melezlenmesi sonucu oluşmuştur.

53 sermest.

Sarhoş. Başı dönmüş. Kafası güzel. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Baş mânâsındaki ser ile yine sarhoş mânâsındaki mest kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

54 muhtelif.

Çeşitli. Uyumu olmayan. Dilimize Arapçadan geçen kelime, anlaşmazlık, uyuşmazlık mânâsındaki ihtilaf kelimesinden türetilmiştir. Çeşitli anlamını zaman içerisinde edinmiştir.

“

Seni kendi kendimden, hayatımdan, muhtelif saadetlerini birbirinden kıskanıyordum. Dünyada zamanla yıpranmayan, kuvvetini kaybetmeyen hiçbir his yok.

Reşat Nuri Güntekin
Çalığışu

55 vesvese.

Huzursuz eden dayanaksız ihtimaller. Kuruntu. Endişe. Dilimize Arapçadan geçen kelimenin, bir o yana bir bu yana yalpalamak mânâsından evrildiği rivayet edilmektedir.

56 mücerret.

Maddi mevcudiyeti bulunmayan. Soyut. Yalnız. Dilimize Arapçadan geçen kelime, yalnız bırakmak, soymak ve soyutlamak mânâsındaki tecrit kelimesinden türetilmiştir.

57 istisnâ.

Benzerlerinden ayrı olma. Ayrı tutulma. Kaide dışı. Dilimize Arapçadan geçen kelime, ikiye katlayan, ikinci anlamlarına gelen sâni kelimesinden türetilmiştir.

“

*Kalbin kapıları vardı. Korunması kolaydı.
Ama vesvese, kapıları aşarak girmiyor, kalpte
doğuyordu. Olan, doğrudan kalp evinde, gönül
hanesinde oluyordu.*

*Nazan Bekiroğlu
Lâ: Sonsuzluk Hecesi*

58 meczup.

Tesir altında kalarak cezbedilmiş kişi. İlâhî aşk ile cezb olup, dünyayla ilişkisini kesmiş kişi anlamı, zamanla aklını yitirmiş kişi anlamına evrilmiştir. Dilimize Arapçadan geçen kelime, kendine doğru çekme mânâsındaki cezb kökünden türetilmiştir.

59 hâlel.

Bozukluk. Hasar. Zarar. Eksiklik. Dilimize Arapçadan geçen kelime, iki şeyin arasındaki boşluk anlamına da gelmektedir.

60 evsâf.

Özellikler. Nitelikler. Vasıflar. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Nitelik ve sıfat mânâsına gelen vasıf kelimesinin çoğuludur.

“

Niçin ilk defa gördüğümüz bir peynirin evsafı hakkında söz söylemekten kaçtığımız halde ilk rast geldiğimiz insan hakkında son kararımızı verip gönül rahatıyla öteye geçiveriyoruz?

Sabahattin Ali
Kürk Mantolu Madonna

6I

şikem- per- ver.

Yemek yemeyi seven. Boğazına düşkün.
Dilimize Farsçadan geçen kelime, karın
mânâsındaki şikem ile, seven ve besleyen
mânâsındaki perver kelimelerinden
oluşturmuştur.

62 teâmül.

Yapılması alışkanlık ve âdet haline gelmiş davranış. Dilimize Arapçadan geçen kelime, yapılan iş, çalışma mânâsına gelen amel kökünden türetilmiştir. Alışkanlık hâline gelen davranış anlamını Türkçede edinmiştir.

63 sürünceme.

Sonuçlanması beklenen bir işin, envai çeşit sebepten ötürü gecikmesi. Türkçe kökenli olan kelime, sürünmek kelimesinden türetilmiştir.

64 müsebbip.

Sebepten ya da neden olan. Vesîle olan. Sorumlu. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Sebepten kelimesinden türetilmiştir.

65 müteessir.

Üzgün. Etkilenmiş. Olumsuz etki altında kalmış. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Etki ve içe işleme mânâsındaki tesir kelimesinden türetilmiştir.

66 feveran.

Fıskırma. Coşma. Dilimize Arapçadan geçen kelime, kaynayıp fışkırmak mânâsındaki fevr kökünden türetilmiştir. Zaman içerisinde, kişinin ani öfkelenmesi ya da parlaması mânâsını da edinmiştir.

67 nâmüsâit.

Elverişli veya uygun olmayan. Dilimize Arapçadan geçen müsait kelimesinin Farsça olumsuzluk ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur. Arapçada yardım eden mânâsındaki müsait kelimesi, uygun ve elverişli mânâsını Türkçede edinmiştir.

“

“Ben seni bırakıp gideyim mi?” diye sorana başka türlü cevap bulunur mu? Öte taraftan, Kâmran da, bu ayrılığı bu kadar kolay kabul etmeme müteessir oluyordu.

Reşat Nuri Güntekin
Çalığışu

68 müptezel.

Saygınlığını yitirmiş. Bolluktan dolayı kıymetini kaybetmiş. Bayağı. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Çok sarf olunan, ucuz mânâsına gelen mebzul kelimesinden türetilmiştir.

69 tahammülfersâ.

Dayanılmaz, çekilmez. Tahammülü aşan. Arapçada taşımak mânâsına gelen haml kökünden türeyen tahammül kelimesi ile, Farsçada aşındıran mânâsındaki fersâ kelimesinin melezlenmesi sonucu oluşmuştur.

70 fevkalbeşer.

Üstün nitelikli insan. İnsanüstü. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Üstünlük mânâsındaki fevk kelimesiyle, insan mânâsındaki beşer kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Bunu görünce öbürü için taşıdığı hasret yüz kat daha artıyor, tahammülfersa bir hale giriyor, bağı onulmaz bir yerinden yaralanıyordu.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Kiralık Konak

71 mülhem.

Gönlüne doğmuş. İlham almış. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bir şeyi tek seferde yutmak mânâsındaki lehm kökünden gelen kelime, ilham kelimesinden türetilmiştir.

72 hoyrat.

Hırpalayıcı. İncitici. Kaba saba. Dilimize Yunancadan geçen kelime, köylü ve taşralı mânâsındaki horiates kelimesinden evrilmiştir.

73 tasavvur.

Hayal ederek gözünün önüne getirme. Düşünde canlandırma. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Betimleme mânâsına gelen tasvir kelimesinden türetilmiştir.

“

Ondan ayrılmanın bana güç geleceğini biliyordum. Fakat bunun bu kadar korkunç, bu kadar acı olacağını tasavvur edememiştim.

Sabahattin Ali
Kürk Mantolu Madonna

74 lâyetezelzel.

Sarsılmaz. Yanılmaz. Her şartta güvenilir. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Sarsıntı mânâsına gelen tezelsül kelimesinden türetilmiştir. Yanılmaz ve güvenilir gibi mecazî kullanımlarını sonradan kazanmıştır.

75 derakap.

Hemen arkasından. Peşi sıra. Derhâl. Arapçada bir şeyin arkası mânâsına gelen akab kelimesinin, Farsça der ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

76 istişâre.

Fikir danışma. Konuyla ilgili başkasından görüş alma. Dilimize Arapçadan geçen kelime, görüşme mânâsına gelen şûra kelimesinden türetilmiştir.

“

*Çocuklara hiçbir zaman yalan söylemeyeceğim.
İnsanoğludur bu, çocuk da olsalar, yalanı
gerçeği hemen, derakap anlarlar.*

*Yaşar Kemal
Tanyeri Horozları*

77 şühedâ.

Şehitler. Şahitler. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Şahit kelimesinden türetilen, din ya da millet gibi kutsal sayılan bir amaç için savaşıırken ölen kişi mânâsındaki şehit kelimesinin çoğuludur.

78 bilmukâbele.

Karşılık olarak. Karşılıklı. Dilek ve hislerin karşılıklı olduğunu belirtmek için, cevaben kullanılan bir söz. Dilimize Arapçadan geçen kelime, karşılık mânâsındaki mukâbil kelimesinden türetilmiştir. Cevap niteliğindeki kullanımını Türkçede kazanmıştır.

79 sarfınazar.

Vazgeçme. Görmezden gelme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Çevirme mânâsındaki sarf kelimesiyle, bakış mânâsındaki nazar kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Kendinden önceki kelimenin -den ekiyle bittiği kullanımlarda ise “göz ardı edilse bile” anlamına gelir.

“

*Mektep, gençlik için dâima ehemmiyetlidir.
Her şeyden sarfinazar o yaşlarda ömrün en
azaplı meselesi olan “Ne olacağım?” سوالini
geciktirir.*

Ahmet Hamdi Tanpınar
Saatleri Ayarlama Enstitüsü

80

ka-
dın.

Bayan değil. Kadın.

81 hudâyinâbit.

Ekilmeksizin, kendiliğinden biten ot.
Farsça tanrı mânâsındaki hudâ kelimesiyle,
Arapça yerden biten mânâsındaki nâbit
kelimelerinin melezlenmesi sonucu oluşmuştur.
Kendi kendini yetiştiren ya da başıboş büyüyen
kimse mânâsını sonradan edinmiştir.

82 bâsübâdelmevt.

Ölümünden sonra dirilmek. Yeniden canlanmak.
Dilimize Arapçadan geçen kelime aslında
bir deyimdir fakat Türkçeye kelime olarak
geçmiştir. Birebir çevirisi ölümünden sonra
dirilme şeklinde yapılabilir.

83 bîteviye.

Sürekli. Durmadan. Aynı şekilde. Tekdüze.
Türkçe kökenli olan kelime, bitmek
kelimesinden türetilmiştir.

84 vâveylâ.

Çıglık. Feryat. Dilimize Arapçadan geçen kelime, eyvah mânâsında ünlem olarak da kullanılmaktadır.

85 müspet.

Kesin ve sabit olan. Gerçekleşmiş. Olumlu. Dilimize Arapçadan geçen kelime, ispat kelimesinden türetilmiştir.

86 mevzubahis.

Bahsedilen. Konu olan. Sözü edilen. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Konu mânâsına gelen mevzu ile sorma ve söz etme mânâsına gelen bahis kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Her insan, ne kadar müspet yaradılışta olursa olsun ölümünden sonra tekrar dirilmeyi düşünür, özler. Bu hayat dediğimiz mihnetler silsilesinin çok ileri zamana, müphemeye atılmış bir mükâfatı gibidir.

Ahmet Hamdi Tanpınar
Saatleri Ayarlama Enstitüsü

87 muvâzene.

Denge. Denkliğini ölçme. Ağırlıkların eşit olması. Dilimize Arapçadan geçen kelime, artma ve ağırlık anlamlarına gelen vezin kelimesinden türetilmiştir.

88 harcıâlem.

Herkesin alabileceği, herkes için uygun olan. Kalıcı bir özelliği olmayan. Sıradan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Masraf mânâsındaki harç kelimesiyle, herkes mânâsına gelen âlem kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

89 sirâyet.

Yayılma. Bulaşma. Başkasına geçerek tesir etme. Dilimize Arapçadan geçen kelime, bulaşıcı mânâsındaki sâri kelimesinden türetilmiştir.

“

Her hastalık evvelâ ruhta başlayıp sonra vücuda sirayet etmiş bir isyandır.

Peyami Safa
Yalnızız

90

kalen-
der-
meş-
rep.

Dünya malında gözü olmayan, hoşgörülü ve kalender mizaçlı kişi. Farsça kalender kelimesiyle, Arapça huy ve tabiat mânâsındaki meşrep kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

“

*Bir kusuru: kalendermeşrep olmasıydı.
Seylâb-ı vukuata karşı durmanın beyhude
olduğuna inanır, işi cereyanına bırakırdı.*

Reşat Nuri Güntekin
Damga

91 izzetinefis.

Kişinin kendisine duyduğu saygı. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Saygı ve itibar mânâsındaki izzet kelimesiyle, kişinin kendi öz varlığı mânâsındaki nefis kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

92 mahçup.

Sıkılğan. Utangaç. Hicap eden. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Utanma ve aynı zamanda örtü mânâlarına gelen hicap kelimesinden türetilmiştir.

93 mükerrer.

Yinelenmiş. Tekrar edilmiş. Dilimize Arapçadan geçen kelime, defa ve kez mânâsındaki kere kelimesinden türetilmiştir.

“

*Mağlup mu desem, mahcup mu?
Ama ikisi de değil,
Ben garip, sen güzel, dünya mutlu...
Öyle tuhafım bu akşamüstü,
Sevgilim,
Canavar götürür gibi
İki yanım, iki süngü...*

Ahmed Arif

"Tutuklu", Hasretinden Prangalar Eskittim

94

gıybet.

Bir kimsenin arkasından konuşma. Dedikodu. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Göz önünde olmama mânâsına gelen gâip kelimesinden türetilmiştir.

“

*Bir gıybetle kapanyor akıllar
Bizde ruh gencini ihtiyar ederler
Aşabilsem boğulmalarını ömrümün
Bir çocuk havliyle geçsem sevgisiz ıssızları
Yüzün çepesine koştur beni
İsyân eşigim toprak kayıyor içim*

*Cahit Zarıfoğlu
"İkinci Ayna", Yaşamak: Günlük*

95 inisiyatif.

Bir konuda gerekli kararları tek başına verebilme gücü. Girişim. Dilimize Fransızcadan geçmiştir. Başlatmak mânâsındaki initier kelimesinden türetilmiştir.

96 müdânâ.

Minnet etme. İyi görünmeye çalışma. Borçlu hissetme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Dalkavukluk etmek mânâsındaki müdahene kelimesinden evrilmiştir.

97 yâdigâr.

Bir kimseyi veya bir olayı hatırlatan şey ya da kişi. Hatıra. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Anı ve hatıra mânâsındaki yâde kelimesinden, yapan mânâsındaki -kâr ekiyle türetilmiştir.

“

Madem ki beni aylarca kemanının güzel sesleriyle uyutup uyandırdın... Madem ki birçok geceler beni mehtaplarda gezdirdin... Madem ki çok yakın bir zamanda senin canlı bir yadigârını taşıyacağım... Bu acıların ne ehemmiyeti var?

Reşat Nuri Güntekin
Dudaktan Kalbe

98 temennî.

Bir şeyin olmasını dileme, dilek. İstek.
Dilimize Arapçadan geçen kelime, arzu edilen, istenen şey mânâsındaki münye kelimesinden türetilmiştir.

99 mahlas.

Gerçek isim yerine kullanılan takma isim.
Dilimize Arapçadan geçen kelime, kurtulma mânâsındaki halas sözcüğünden türetilmiştir.

100 nüktedan.

Nükte yapmakta usta kişi. Nükteci. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Zarif ve zekice yapılmış espri mânâsındaki Arapça nükte kelimesinin, Farsça bilmek mânâsındaki -dan ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

“

Halbuki ben, ne kadar saçma olursa olsun, yan yana bulunduğumuz zamanın durup kalmasını, asla bitmemesini temenni ediyordum.

Sabahattin Ali
Kürk Mantolu Madonna

IOI

saf- de- run.

Kalbi temiz olduğu için kolayca aldanabilen.
Arapça temiz mânâsındaki saf kelimesiyle,
Farsça içyüzü ve gönül mânâsındaki derun
kelimesinin melezlenmesi sonucu oluşmuştur.

“

*Ben bir maskara değilim ama, bir safderun
olduğum, bir koca çocuk olduğum
muhakkaktır.*

Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Yaban

102 basîret.

Bir şeyin gerçekliğini ve geleceğini gönül gözüyle kavrama. Öngörü. Dilimize Arapçadan geçen kelime, görme mânâsındaki basar kelimesinden türetilmiştir.

103 bilâkaydüşart.

Kayıtsız şartsız. Hiçbir kısıtlama olmadan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Koşul mânâsındaki kayıt ve şart kelimelerinin, olumsuzluk bildiren bilâ ekiyle birleşimi sonucu oluşmuştur.

104 sansasyon.

Birçok kişiyi bir anda tesiri altına alan heyecan. Dilimize Fransızcadan geçmiştir. Sensation kelimesi ise duyu mânâsındaki Latince sensus kökünden türetilmiştir.

“

Ama şunu bilelim; kâh malzemesi çalınmış bir pansiyon enkazında kâh özel tim hoyratlığında kâh basiretsiz devlet katında evlatlarımıza kıyan o Azrail'in asıl adı cehalet...

Can Dünder
Kırmızı Bisiklet

105 harfendaz.

Lâf atan. Haysiyet kırıcı söz söyleyen. Dilimize Farsçadan geçen kelime, Arapçada söz, lâf mânâlarına gelen harf kelimesi ile Farsça atan mânâsındaki endaz ekinin melezlenmesi sonucu oluşmuştur.

106 netâmeli.

Tekin olmayan. Gizli bir tehlikesi olduğuna inanılan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Çirkin ve pis kokmak mânâsındaki netane kelimesinden türetilmiştir.

107 müstahak.

Ceza veya ödülü hak etmiş. Kazanmış. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Hak ediş mânâsındaki istihkak kelimesinden türetilmiştir.

“

*Yaşatamadık ya seni, biberonuna mama,
altına battaniye, üstüne bir çadır koyamadık ya,
müstahakız cadı kazanlarında yanmaya biz de...*

*Can Dündar
Kırmızı Bisiklet*

108

vel-
hâsıl.

Kısacası. Sözün kısası. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Meydana gelen, ortaya çıkan mânâsındaki hâsıl kelimesinden türetilmiştir.

“

Velhasıl onlar vurdu biz büyüdük kardeşim

Ece Ayhan

“Yalınayak Şiirdir”, Bütün Yort Savul’lar!

109 cevval.

Hareketleri keskin ve çabuk olan. Yerinde duramayan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Dolaşma ve gezinme mânâsındaki cevelân kelimesinden türetilmiştir.

110 bilakis.

Tam tersine. Aksine. Dilimize Arapçadan geçen kelime, zıttı ve tersi mânâsındaki akis kelimesinden türetilmiştir.

111 pespâye.

Aşağılık. Bayağı. Âdi. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Aşağı mânâsındaki pest kelimesiyle, rütbe ve basamak mânâsındaki pâye kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Sevmek, belki de bir tek ihtirasın lehine bütün diğerlerini bastırmak değildi; bilakis aşk, sevilen şeyin içine bütün diğer ihtiraslarımızı doldurmaya benziyordu; bir insanın şahsında bütün ümitlerimizi, iştihaklarımızı sevmekti.

Peyami Safa
Biz İnsanlar

II2 serdengeçti.

Canını esirgemeyen, ölmeyi göze almış kişi. Fedâi. Farsçada baş mânâsına gelen ser kelimesiyle, Türkçe geçmek kelimesinin melezlenmesi sonucu oluşmuştur.

II3 ikrar.

Saklamayıp doğruca söyleme. Kabul ve tasdik etme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bir mesele hakkında verilen kesin hüküm mânâsındaki karar kelimesinden türetilmiştir.

II4 sahih.

Hakiki. Doğru. Kusursuz. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Sağlık ve doğruluk mânâsındaki sıhhat kelimesinden türetilmiştir.

“

Saf olana, bozulmamış olana, sahih şeye ulaşmak istiyorsun. Ama yok öyle bir başlangıç.

Orhan Pamuk
Yeni Hayat

II5

te -
es -
süf.

Üzülme. Kederlenme. Hayıflanma. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Üzüntü ve pişmanlık mânâsındaki esef kelimesinden türetilmiştir.

“

Dünyada bir anne için, hem ciğerpâresini diri diri kaybetmekten, hem de bu kayıba teessüf bile edememekten daha müthiş ruh azabı mı olur?..

Namık Kemal
İntibah

II6 neşriyat.

Yayımlanmış yazılar ya da eserler. Yayın. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Yayma ve yayım mânâlarına gelen neşir kelimesinden türetilmiştir.

II7 mûteber.

Değerli. Güvenilir. Saygın. Hatırı sayılır. Dilimize Arapçadan geçen kelime, saygı görme mânâsındaki îtibar kelimesinden türetilmiştir.

II8 edep.

İnsanı utanılacak bir şey yapmaktan koruyan yeti. Mahcûbiyet. Terbiye. Güzel ahlâk. Usluluk. Ölçülülük. Dilimize Arapçadan geçmiştir.

“

Oğul dedi, edep her türlü davanın üzerindedir. Ve insan ancak dili kadar edeplidir. Bilmediği kelimeler kadar edepli bildiği kelimeler kadar da edepsizdir. İnsan olan her hesabı aşar da bir kendi sözcüklerinin ağırlığı altında ezilir.

Nazan Bekiroğlu
Lâ: Sonsuzluk Hecesi

119 teşekkül.

Belli bir şekle ve biçime girme. Oluşma. Meydana gelme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Biçim ve dış görünüş mânâsındaki şekil kelimesinden türetilmiştir.

120 pinhan.

Saklı. Gizli. Gizlenmiş. Dilimize Farsçadan geçen kelime, saklı ve gizli mânâsındaki nihan kelimesinden türetilmiştir.

121 emek.

Bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü. Zahmetli çalışma. Türkçe kökenli olan kelime zahmet, acı ve eziyet mânâlarına gelen emgek kelimesinden evrilmiştir.

“

*Ben derd ile ah ederim, derdim bana derman imiş
İster idim hasret ile, dost yanımda pinhan imiş*

Yunus Emre

Ben Derd İle Ah Ederim

122

deryâ- dil.

Anlayışlı. Her şeyi hoş karşılayan. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Bolluk ve sonsuzluk mânâsındaki deryâ kelimesiyle, yürek mânâsındaki dil kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

123 minval.

Biçim. Yol. Usûl. Üslûp. İşleyiş. Dilimize Arapçadan geçmiştir.

124 müselle.

Üçlü. Üçgen. Üç kısımdan oluşan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Üç mânâsına gelen selase kelimesinden türetilmiştir.

125 bilâhare.

Sonra. Sonradan. Daha sonra. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Son ve sonra mânâsındaki âhir kelimesinden türetilmiştir.

126

muḥâkeme.

Akıl yürütme. Etraflıca düşünme. İki tarafı dinleyip hüküm verme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Karar ve hâkimiyet mânâsındaki hüküm kelimesinden türetilmiştir.

127

mêlankoli.

Hüzün ve hüzünlü olma hali. Kara sevdâ. Dilimize Fransızcadan geçmiştir. Eski Yunancada siyah safra mânâsına gelen melas khole kavramından evrilmiştir.

128

müsâmaha.

Hoşgörülü davranma. Hoşgörü. Göz yumma. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Cömertlik mânâsındaki semâhat kelimesinden türetilmiştir.

“

Fakat içimizde, bizim “ahlak” tarafımızda hiçbir şekilde münasebete geçmeyerek hadiseleri muhakeme eden, neticeler çıkaran ve tedbirler alan bir ‘hesabî’ tarafımız vardı ve lafta değilse bile fiilde dâima o galip çıkıyor ve onun dediği oluyordu.

Sabahattin Ali
İçimizdeki Şeytan

129

ali-
yül-
âlâ.

İyinin de iyisi. En üstün. Pekiyi. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Yüce mânâsındaki alî kelimesiyle, çok iyi mânâsındaki âlâ kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

130 nefâset.

Kıymetli, güzel ve beğenilir olma. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Herkes tarafından güzel bulunan mânâsındaki nefis kelimesinden türetilmiştir.

131 tamahkâr.

Açgözlü. Bir şeye aşırı istek duyan kişi. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bir şeye göz koyma, çok isteme mânâsındaki tamah kelimesinden türetilmiştir.

132 sırnaşık.

Sevilmek ve hoşla gitmek amacıyla, rahatsız edecek ölçüde ısrar eden. Kökeni belirsiz olan sırnaşmak fiilinden türetilmiştir.

133 çarnâçar.

İster istemez. Mecburen. Çaresiz şekilde.
Dilimize Farsçadan geçmiştir. Çare kelimesi
ve -nâ ekiyle türetilmiş olumsuzuyla söylenen
Farsça deyimden evrilmiştir.

134 aksûlamel.

Tepki. Reaksiyon. Dilimize Arapçadan
geçmiştir. Ters mânâsındaki akis ile iş
mânâsındaki amel kelimelerinin birleşiminden
oluştur.

135 bilhassa.

Özellikle. Husûsî olarak. Dilimize Arapçadan
geçmiştir. Özellik ve mahsus olma mânâsına
gelen hassa kelimesinden türetilmiştir.

“

*Velhasıl**o pul pul ısıltılı derisi, ateşten gözleriyle
bilhassa baharda ram eder kendine**içerdeki adamı**hürriyet denen ifrit...**Bu bittecrübe sabit, karıcığım,**bittecrübe sabit...**Nâzım Hikmet**"Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları",
Kuvâyi Milliye*

136

anne.

Dünyaya can getirmiş insan; yaşam kaynağı.
Türkçe kökenli olan kelime, na-na çocuk
sözünden türetilmiş olan ana kelimesinden
evrilmiştir.

“

Anneler, her yerdeler. Bütün topraklarda aynı acımasız düzenin sürüp gittiğinin en gerçek kanıtı gibi sokaklardalar.

Ece Temelkuran
Oğlum Kızım Devletim

137 münzevî.

İnsanlarla görüşmeyen, bir köşeye çekilmiş, yalnız kalmayı seven kişi. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Köşeye çekilme mânâsındaki inzivâ kelimesinden türetilmiştir.

138 istiklâl.

Buyruk altında bulunmama. Kimseye hesap vermeme. Bağımsızlık. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Az olma mânâsındaki killet kelimesinden türetilmiştir.

139 hercâi.

Kararlı olmayan. Değişken. Belirli bir yeri bulunmayan. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Her kelimesiyle, yer mânâsındaki cây kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Mısırlı kardeşim,
biliyorum, biliyorum,
istiklâl otobüs değil ki
birini kaçırdın mı, öbürüne binesin...
İstiklâl sevgilimiz gibidir
aldattın mı bir kere
zor döner bir daha.

Nâzım Hikmet
“İstiklâl”, Yeni Şiirler

140

ilâ-
nihâ-
ye.

Sonuna kadar. Sonsuza kadar. Sonsuz. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Son mânâsındaki nihâyet kelimesinden türetilmiştir.

“

*Doğuştan bana verilen bir isme ilânihâye
mihlanıp yapıştığımı bilmek nasıl sıkmaz ki
canımı, hayattaki yegâne tesellim kendim
olmamayı başarabilme şansım iken?*

Elif Şafak
Araf

141 naif.

Saf, sade, kirlenmemiş. Deneyimsiz. Dilimize Fransızcadan geçmiştir. Fransızcadaki naïf kelimesinin kökeni ise Latince doğuştan gelen, doğal olan mânâsındaki nativus kelimesine dayanmaktadır.

142 hâkezâ.

Bunun gibi. Böyle. Aynı şekilde. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Böyle mânâsındaki kezâ kelimesinden türetilmiştir.

143 hicran.

Birinden veya bir yerden ayrılmak, uzaklaşmak. Ayrılığın sebep olduğu onulmaz acı. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Ayrılık mânâsındaki hicr kelimesinden türetilmiştir.

“

Belki de artık birbirini göremeyecek olan bu iki insanın bu ayrılık dakikasında birbirlerine söyleyecek bir şeyleri olurdu. Yahut da benim gözümün önünde istedikleri gibi kucaklaşıp ağlayamazlar, içlerinde bir hicran yarası kalırdı.

Reşat Nuri Güntekin
Çalığışu

144 sâirfilmenâm.

Uykuda gezen kişi. Uyurgezer. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Gezmek mânâsındaki seyir kelimesiyle, uyku mânâsındaki menâm kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

145 pîrüpâk.

Tertemiz. Lekesiz. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Yaşlı mânâsındaki pir kelimesiyle, saf ve temiz mânâsındaki pak kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

146 mütevâzı.

Kibirsiz. Gösterişsiz. Alçak gönüllü. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Kibirden ve gösteriştten uzak olma mânâsındaki tevazu kelimesinden türetilmiştir.

“

*İnsan kendi kendini arındırdığında kendini
bağışlar. İşte o zaman insan yeniden doğar,
pirüpak olur.*

Yaşar Kemal

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana

I47 zapturapt.

Düzen. İntizam. Disiplin. Arapçadan dilimize geçen tutma mânâsındaki zabıt kelimesiyle, bağlama mânâsındaki rabit kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

I48 tefekkür.

Düşünme. Derin düşüncelere dalma. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Düşünce ve zihinde tasarlanan şey mânâsındaki fikir kelimesinden türetilmiştir.

I49 münferî.

Tek başına. Başkalarından veya başka olaylardan ayrı olan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Tek ve yalnız mânâsındaki fert kelimesinden türetilmiştir.

“

On yedinci asrın nihayetine doğru İngiltere’de, تنها bir bahçenin sessiz bir köşesinde münferit bir elma ağacı vardı. Bir gün bu ağacın altında dalgın ve mütefekkir bir adam yatıyordu. Ağacın üstünden bu adamın ayaklarına bir elma düştü.

Ömer Seyfettin
Harem

150

ümit- vâr.

Gerçekleşmesini istediği şeye dâir beklenti duyan. Umutlu. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Ümit kelimesiyle, sahiplik mânâsı veren -vâr ekinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Ümitvâr görünmeye çalışarak, içimde bir mahşer kabarırken bir taş sükûneti takınarak onu uyutmaya çalıştım.

Halide Edib Adıvar
Handan

151 muaf.

Bağışlanmış, affedilmiş. Ayrıcalık tanınmış. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bağışlama mânâsındaki af kelimesinden türetilmiştir.

152 hercümerç.

Kargaşa. Kaos. Dağınıklık. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Karışıklık mânâsındaki herc ile bozulmak, karıştırmak mânâsındaki merc kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

153 letâfet.

Güzellik. İncelik. Hoşluk. Dilimize Arapçadan geçmiştir. İyilik ve hoşluk mânâsındaki lütuf kelimesinden türetilmiştir.

“

*Döndü ki, ne görsün, kartallar, yüzlerce,
harmanın üstüne inmişler, harmanı
didikliyorlar. Binlerce binlerce kartal da gökte
dönüyor. Yerde gökte bir kaynaşma, bir kartal
hercümerci.*

*Yaşar Kemal
Ölmez Otu*

154 aklıselim.

İyiye kötüyü, doğruyu yanlış ayırt edebilme yeteneği. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Akıl kelimesiyle sağlam mânâsındaki selim kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

155 hâletirûhiye.

Duygu, düşünce ve hislerin durumu. Ruhsal durum. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Durum mânâsındaki hâl kelimesiyle ruh kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

156 namzet.

Bir görevi isteyen ya da görev için istenilen kişi. Aday. Dilimize Farsçadan geçmiştir. İsim mânâsındaki nam kelimesi ile vuran, konulan mânâsındaki -zede ekinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Sokuldun bana.
Tüylü bir yemiş kabuğu gibi.
çıplak derin elimin altında.
Ne bir yürek türküsü, ne “aklı selim”...
ağaçların, kuşların, böceklerin önünde
karımın eti üstünde
düşünüyor elim.

Nâzım Hikmet

“Yaşamak Kasideleri”, *Yatar Bursa Kalesinde*

157

mün- hasır.

Sadece bir kişiye mahsus olan, başkasında bulunmayan. Özel. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bir şeyi ayırma ve özel kılma mânâsındaki hasır kelimesinden türetilmiştir.

“

*Kitapçı dükkânlarının özel bir kokusu vardır
Olric: nevi şahsına münhasır derler eskiler,
işte ondan.*

*Oğuz Atay
Tutunamayanlar*

158 bahtiyar.

Mutlu. Talihli. Şanslı. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Talih mânâsındaki baht kelimesiyle, dost mânâsındaki yâr kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

159 tevellüt.

Doğma, meydana gelme. Doğum tarihi. Dilimize Arapçadan geçen kelime, doğum mânâsındaki velâdet kelimesinden türetilmiştir.

160 mefhum.

Bir kelimenin ifade ettiği anlamlar bütünü. Kavram. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Anlayış ve idrak mânâsındaki fehim kelimesinden türetilmiştir.

“

*Sen de koş, sen de düş, sen de yaralan.
Kalbimin duracağı bahtiyar güne kadar seninle
beraber yaralanmaktan başka ne yapabilirim?*

*Cemil Meriç
Jurnal - 1*

161 berhudâr.

Mutlu. Nasipli. Fayda gören. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Hisse ve pay mânâsındaki berhûr kelimesinden türetilmiştir.

162 keşmekeş.

Karışıklık. Kavga. Kararsızlık. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Çekme ve çekişme mânâsındaki keş kelimesinden türetilmiştir.

163 tevâfuk.

Denk düşme. Uygun gelme. Kaçınılmaz tesâdüf. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Uygunluk mânâsındaki vefk kelimesinden türetilmiştir.

“

*Hatırladığımız şeyleri ne zaman hatırlar,
sorduğumuz sualleri neden sorarız?
Rastlantısal olan şeyler tesâdüf müdür yoksa
tevâfuk mudur?*

*Elif Şafak
Baba ve Piç*

164

lâfü- gü- zaf.

Lüzumsuz söz. Mânâsı olmayan konuşma.
Dilimize Farsçadan geçmiştir. Söz mânâsındaki
lâf kelimesiyle, boş konuşma mânâsındaki güzaf
kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

“

*Ben içeri düştüğümden beri
güneşin etrafında on kere döndü dünya.
Ve aynı ihtirasla tekrar ediyorum yine,
ben içeri düştüğüm sene onlar için yazdığımı:
“Onlar ki toprakta karınca, suda balık,
havada kuş kadar çokturlar.
Korkak, cesur, cahil, hâkim ve çocukturlar,
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
şarkılarımda yalnız onların mâceraları vardır.”
Ve gayrısı,
meselâ benim on sene yatmam,
lâfü güzaf.*

Nâzım Hikmet

“Ben İçeri Düştüğümden Beri”, Yatar Bursa Kalesinde

165 tenâkuz.

Söz ve fikirlerin birbiriyle çelişmesi. Çelişki. Dilimize Arapçadan geçen kelime, bozma ve çözme mânâsına gelen nakz kelimesinden türetilmiştir.

166 mihmandar.

Misâfir kabul eden, ağırlayan ev sahibi veya bu işle görevli kişi. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Konuk mânâsındaki mihman kelimesinin sahiplik mânâsındaki -dar ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

167 binâenaleyh.

Bundan dolayı. Bu yüzden. Buna dayanarak. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Dayanarak ve bundan dolayı mânâsındaki binâen kelimesi ile üzere ve üzerine mânâsındaki aleyh kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Siz bir kuş için aylardan bu yana beyefendi, yanıp tutuştunuz... Ben ki, beyefendi, birkaç günde doksan bin kişinin karlar üstünde vefatını gördüm beyefendi. Benim bu dünyadaki içine düştüğüm tenakuzu anlıyor musunuz? Bir yanda, affedersiniz, doksan bin ölü, bir yanda da bir kanadı kırık martı için canını verecek Salih beyefendi hazretleri gibi bir insan şahsiyet...

Yaşar Kemal

Al Gözüm Seyreyle Salih

168 nasip.

Bir kişinin elde edebileceği şey. Kısmet. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bir şeyden pay ve hisse almak mânâsından evrilmiştir.

169 cihannümâ.

Binaların en üst katında bulunan, her tarafı gören çatı katı, teras veya taraça. Ayrıca dünya haritası mânâsında da kullanılır. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Dünya mânâsındaki cihan kelimesinin görünmek mânâsındaki nümâ kelimesiyle birleşiminden oluşmuştur.

170 cansiparâne.

Canını fedâ edercesine. Özveriyle. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Ruh mânâsındaki can kelimesi ile fedâ eden mânâsındaki sipar kelimesinin -âne ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

“

Hakikatler de belki hayaller kadar olmayacak gibi gözükür. Bunları hayallerden ayırmasını bilmek her insana nasip olmuyor.

Sait Faik Abasıyanık
Açık Hava Oteli

171

baba.

Kızan, karışan, sinirlendiren. Koruyan, sarılan, özlenen; mânâsı yokluğunda daha iyi anlaşılan kişi. Birçok dilde benzerlik gösteren kelime, ba çocuk sesinden türetilmiştir.

“

*Hayatta ben en çok babamı sevdim.
Karaçalılar gibi yardanbitme bir çocuk
Çarpık bacaklaryla- ha düştü, ha düşecek...
Nasil koşarsa ardından bir devin,
O çapkın babamı ben öyle sevdim.*

Can Yücel

"Hayatta Ben En Çok Babamı Sevdim", Bir Siyasinin Şiirleri

172 nâzende.

Nazlanan, naz yapan, nazlı. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Kendini beğendirmek için ağırdan almak mânâsındaki naz kelimesinden türetilmiştir.

173 melül.

Üzgün. Mahzun. Bıkkın. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Can sıkıntısı, bezginlik mânâsındaki melâl kelimesinden türetilmiştir.

174 fesûphânallah.

Kızgınlık ve şaşkınlık halinde, kendi kendine sabır telkin etmek için kullanılan ünlem. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Allah'ın insana özgü zaaf ve kusurlardan uzak olduğunu tasdik ederim mânâsındaki süphânallah kelimesinden türetilmiştir.

“

Yok, diyormuş dedem.

*Kimi zaman, sisli puslu dağlara benzeyen
duruşuyla diyormuş tabîi bunu.*

*Kimi zaman, durmayıp insanların yanından
yöresinden şöyle rüzgar gibi hızlıca geçip
gidişiyle diyormuş.*

*Kimi zaman, boynunu büküp melûl melûl
bakışıyla.*

Kimi zaman, bakmayışıyla.

Hasan Ali Toptaş
Uykuların Doğusu

175 divâne.

Deli. Aklı başında olmayan, aşkın buyruğuna girmiş kişi. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Kötü ruhlu yaratık mânâsına gelen dîv kelimesinden türetilmiştir.

176 lâyemut.

Ölmez. Mahvolmaz. Ölümsüz. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Ölüm mânâsındaki mevt kelimesinin çekimi olan yemut kelimesinin olumsuzluk eki olan -lâ ile birleşiminden oluşmuştur.

177 âheste.

Usul usul. Sâkin. Yavaş. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Farsçada uyumlu olmak mânâsına gelen hastidan kelimesinden türetilmiştir.

“

Zaman kalburu işini bilir. Kendisine tevdi olunan her kıymeti, bıkıp usanmadan aheste aheste eler durur. Düşene dur demez, kalanı da silkiş atar. Dökülen dökülür, kalan kalır...

Sâmiha Ayverdi
Âbide Şahsiyetler

178 mânevî.

Maddeyle ilgisi bulunmayan. Beş duyuyla hissedilmeyen. Rûhânî. Dilimize Arapçadan geçmiştir. İç, öz ve ruh anlamındaki mânâ kelimesinden türetilmiştir.

179 kuytu.

Issız ve tenhâ yer. Işık ya da rüzgâr almayan yer. Türkçe kökenli olan kelimenin koy kökünden türetildiği rivayet edilmektedir.

180 kâfi.

Yeten, elveren, kifâyet eden. Yeterli. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Yetişmek mânâsındaki kifâyet kelimesinden türetilmiştir.

“

Kitaplarda okuduğın depresyon kelimesine bir cankurtaran simidi gibi sarılırsın. Çünkü nedense hepimizde, maddi olsun, manevi olsun, bütün dertlerimize bir isim takmak merakı vardır, bunu yapamazsak büsbütün çılgına döneriz.

Sabahattin Ali
İçimizdeki Şeytan

181

es-
tağ-
furul-
lah.

Teşekkür ya da övgü karşısında nezâketen söylenen söz. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Allah'tan af dilerim mânâsına gelen söz, af mânâsına gelen mağfiret kelimesiyle, Allah kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

182 müsterih.

Gönlü ve kafası rahat. Huzurlu. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Dinlenme ve rahatlama mânâsındaki istirahat kelimesinden türetilmiştir.

183 diğergâm.

Kendinden çok başkalarını düşünen. Özgeci. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Başka mânâsındaki diğer kelimesiyle, arzu ve sevgi mânâlarına gelen kâm kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

184 istiskal.

Sevmediğini belli edecek şekilde soğuk ve ağır davranma. Yüz vermeme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Ağırılık mânâsındaki sıklet kelimesinden türetilmiştir.

185 utanç.

Yaşanan onursuz ve çirkin bir olayı hatırladıkça duyulan hicap duygusu. Türkçe kökenli olan kelime utanmak fiilinden türetilmiştir.

186 mağmum.

Gamlı. Kederli. İçi hüznle dolu. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Keder ve iç sıkıntısı mânâsındaki gam kelimesinden türetilmiştir.

187 sinâmekî.

Sıcak bölgelerde yetişen, sarı çiçekli bir bitki. Aynı zamanda mızımız ve ağır kanlı kimseler için de kullanılır. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Sinâ-i Mekki, yani Mekke'nin sinâsı kelimesinden evrilmiştir.

“

Utanç ise, kıskançlık ve haset gibi unutulmaz, silinmez bir duygudur; geçtiği yerde ateşten izler bırakır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Yaban

188 kekre.

Ekşi, acımtırak, buruk. Türkçe kökenli olan kelime, aslen develerin çiğnediği acı bir otun adıdır. Tat ve kokuyu niteleyen anlamını sonradan edinmiştir.

189 vicdan.

İyiyle kötüyü birbirinden ayıran; iyiden haz, kötüden gam duymaya sebep olan mânevî his. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Kendinden geçecek kadar ilâhî aşk hâli mânâsındaki vecit kelimesinden türetilmiştir.

190 târumar.

Karmakarışık. Darmadağınık. Perîşan. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Tel ve saç mânâsındaki tar kelimesiyle, yılan ve kıvrımlı şey mânâsındaki mâr kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

“

*Bu kekre dünyada
Yazık, geçit yok aşka
Bir şey yok
Paylaşacak, acıdan başka*

Metin Altıok

*“Kıyısından Tutunmak Yaşama Bir Günbatımında”,
Bir Acıya Kiracı*

191

te-
bes-
süm.

Nazıkçe ve sessizce gülme, gülümseme.
Dilimize Arapçadan geçmiştir. Gülümsemek
mânâsına gelen besm kelimesinden
türetilmiştir.

“

Dünyadaki insanların acaba kaç binde biri şu anda başını aya çevirmiştir? Halbuki o her şeyi, herkesi görüyor ve gafletimizin üstüne o tatlı, o iyi tebessümünü serpiyor.

Sabahattin Ali
İçimizdeki Şeytan

192 mütemâdiyen.

Sürekli. Devamlı. Ara vermeden. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Nihâyet ve son mânâsındaki medâ kelimesinden türeyen, sürüp gitme mânâsına gelen temâdî kelimesi üzerinden türetilmiştir.

193 işkil.

Tedirgin edici. Kuruntu. Şüphe. Zan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Şüpheli ve güç anlaşılan mânâsındaki işkâl kelimesinden türetilmiştir.

194 fedakâr.

Başkasının iyiliğini kendi çıkarlarından üstün tutan. Özverili. Bir şey uğruna başka bir şeyden vazgeçme mânâsına gelen Arapça kökenli fedâ kelimesinin, Farsça -kâr ekiyle melezlenmesi sonucu oluşmuştur.

“

Bu âlemde hiçbir hesap, bağlanma bedava değildir. Hepsi aynı fedakârlıkları ister. Ve en iyiden en kötüye bir adımla geçilebilir.

Ahmet Hamdi Tanpınar
Saatleri Ayarlama Enstitüsü

195 mütevellî.

Dünyaya gelen. Doğan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Doğum mânâsına gelen tevellüt kelimesinden türetilmiştir. Dilimizde -den meydana gelmiş, ileri gelmiş, oluşmuş mânâlarında daha sık kullanılmaktadır.

196 mübârek.

Uğurlu. Bereketli. Saygı duyulan. Kutsal. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bolluk mânâsındaki bereket kelimesinden türetilmiştir.

197 sukûtu hayal.

Düş kırıklığı. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Düşmek mânâsındaki sukut kelimesiyle, düş mânâsındaki hayal kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Seni sukûtu hayale uğrattım. Ben sana rehber değil, ancak yoldaş olabilirdim, fakat yolu ikimiz de bilmiyorduk ve birbirimize yük olmaktan, birbirimizi şaşırtmaktan başka bir şey elimizden gelmiyordu.

Sabahattin Ali
İçimizdeki Şeytan

198

yas.

Ölüm veya büyük bir felaket sonrası duyulan tarifsiz acı. Mâtem. Türkçe kökenli olan kelime yaş kelimesinden evrilmiştir.

“

Eksik bir yasımız var bizim. Birlikte yapmamız gereken bu, birlikte tutamadığımız bir yası tutmalıyız.

Ece Temelkuran
Ağrı'nın Derinliği

199 merhamet.

Bir canlının acısı, hüznü ve pişmanlığı karşısında kayıtsız kalamama ve şefkat gösterme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Esirgeme ve bağışlama mânâsındaki rahmet kelimesinden türetilmiştir.

200 desîse.

Hîle. Entrika. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Gizlenmiş mânâsındaki desis kelimesinden türetilmiştir.

201 fettan.

Karıştıran. Kışkırtan. Entrikacı. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Karışıklık ve kargaşa mânâlarına gelen fitne kelimesinden türetilmiştir.

“

*Merhamet!.. Lûgat kitabında bir kelime!
Onu öğretmek... İnsanlara acımayı belletmek.*

Necip Fazıl Kısakürek
Reis Bey

202 mezbele.

Çöp atılan, süprüntülük yer. Kötü ve bayağı durum veya nesne mânâsında da kullanılmaktadır. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Süprüntü ve gübre mânâsındaki zibl kelimesinden türetilmiştir.

203 vebal.

Hiçbir şart altında doğru olmayan bir kararın veya hareketin mânevî sorumluluğu; günahı. Dilimize Arapçadan geçmiştir. İri taneli yağmur mânâsına gelen vabil kelimesinden türetilmiştir.

204 vakanüvis.

Osmanlı Devleti'nde zamanın olaylarını tespit etmek ve yazmakla görevli resmî devlet tarihçisi. Arapçadan dilimize geçen, olay mânâsındaki vaka kelimesiyle; Farsçadan dilimize geçen, yazan mânâsındaki nüvis kelimesinin melezlenmesi sonucu oluşmuştur.

“

*Akça südümü sana helâl etmem. Boşuna
çalama. Yakamı yırttım, Uzunca Alicik.
Ana vebali alınmaz. Neylesen netsen beni
kandıramazsın. Gönül bir sırça, Uzunca
Alicik, kırılınca düzelmez.*

Yaşar Kemal
Orta Direk

205 sulh.

Savaştan, fitne ve fesattan uzak durma. Uzlaşma. Barış. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Rahatlık ve huzur mânâsındaki salah kelimesinden türetilmiştir.

206 muallak.

Asılı olan ya da havada duran. Daha ziyâde karara bağlanmamış, sürüncemede kalmış mânâsında kullanılmaktadır. Dilimize Arapçadan geçmiştir. İlişki mânâsındaki alâka kelimesinden türetilmiştir.

207 tekerrür.

Tekrarlanma. Yinelenme. Bir daha meydana gelme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Defa mânâsındaki kere kelimesinden türetilmiştir.

“

Yepyeni günler başlayacak. Süt kokulu bir dünyaya erişeceğim. Genzimi yakan yanmış zeytinyağ kokularından uzak sulh ve hürriyet içinde bir sütlü dünyada kırk iki sene sonra da yeniden doğmuşçasına yaşayacağım.

Sait Faik Abasıyanık
Mahalle Kahvesi

208

hasret.

Bir şeyin veya bir kişinin yokluğundan dolayı duyulan acı ve özlem duygusu. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Eksik ve yoksun olma mânâsındaki husr kelimesinden türetilmiştir.

“

Ben ki 29 yaşımdayım. Ama binlerce yıldır seni arıyor, hasretini çekiyorum.

Ahmed Arif
Leylim Leylim

209 mugâlata.

Yanıltmak amacıyla doğru gibi görünen yalan ve yanlış söz söyleme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Hata ve yanlış mânâsındaki galat kelimesinden türetilmiştir.

210 mükellef.

Bir işi yapmakla yükümlü olan kişi. Sorumlu. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Yük ve zahmet mânâsındaki külfet kelimesinden türetilmiştir. Türkçede ayrıca, eksiksiz ve özenle hazırlanmış mânâsında da kullanılmaktadır.

211 pejmürde.

Yırtık pırtık. Soluk. Eski. Perîşan. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Farsçada solmak ve eskimek mânâsına gelen pijmurden kelimesinden türetilmiştir.

“

Kendimi O’nda yok ettiğimden beri, ölmeden evvel öleli, başlangıçsız ve sonsuzum. Ne pejmürdeyim, ne gariban. Ne kimselere muhtacım, ne kimseye buyuran.

Elif Şafak
Aşk

212 palas pandıras.

Doğru düzgün hazırlık yapmadan.
Toparlanmadan. Alelacele. Palas pandıras
sözünün kökenine dair kesin bir bilgi
bulunmamaktadır.

213 teşrîkimesâi.

Birlikte çalışma. İş birliği. Dilimize Arapçadan
geçmiştir. Ortak etme mânâsındaki teşrik
kelimesiyle, çalışma mânâsındaki mesâi
kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

214 minnettar.

Yapılan bir iyilik karşısında kendini borçlu
sayan, gönül borcu olduğunu düşünen kişi.
Arapça, iyilik karşısında borçlu hissetmek
mânâsına gelen minnet kelimesinin, Farsça
sahip olan mânâsındaki -dar ekiyle türetilmesi
sonucu oluşmuştur.

“

*Sen oyun diye seyrediyorsun, ben ateşin
içindeyim. Yanımdayken minnettarım
sana, mestim. Sonra, sonra kör bir kuyuya
yuvarlanıyorum. Kainat ve hayat bitiyor.
Bazen tek kelime, sesinde hafif bir titreyiş
önümde öyle bir uçurum açıyor ki!*

Cemil Meriç
Jurnal - 1

215

te- ces- süs.

Bir şeyin iç yüzünü araştırmak. Anlamaya çalışmak. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Arapçada el ile yoklamak mânâsındaki cess kelimesinden türetilmiştir. Türkçede daha ziyâde merak anlamında kullanılmaktadır.

“

Başkalarının mahrem hayatlarını gözetleme, dedikodu ve tecessüs, ayıplanma korkusunu yaşayanların kendi çektiklerini, belki de başka herkese yaşatma ve böylece kaderlerini paylaşp sıkıntılarını hafifletme eğilimlerinin bir sonucu olmalıydı.

İhsan Oktay Anar
Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri

216 ketum.

Ağzı sıkı, çok konuşmayan. Sır saklamayı bilen kişi. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Saklama ve gizli tutma mânâsındaki ketm kelimesinden türetilmiştir.

217 tekâbül.

Karışılığı olma. Karşılık gelme. Yerini tutma. Karşı karşıya gelme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Önce ve evvel mânâsına gelen kabl kelimesinden türetilmiştir.

218 kıtıpiyoz.

Niteliği düşük olan. Sıradan. Bayağı. Dilimize Yunancadan geçmiştir. Yunancada alçak mânâsındaki kato kelimesiyle, nitelik mânâsındaki piön kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Kitaplar yeni tanıdıklarına karşı çok ketum olurlar. Bir kere de onlarla lâübalî oldunuz mu size malik oldukları her şeyi verirler, ve onlar bizim isteyebileceğimiz her şeye fazlasıyla maliktirler.

Sabahattin Ali
Değirmen

219 hüsñükabul.

Güzel karşılama. İyi şekilde kabul etmek. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Güzellik mânâsındaki hüsñ ile benimseme mânâsındaki kabul kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

220 âvâre.

İşsiz güçsüz. Boş gezen. Serseri. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Evinden uzak, evsiz mânâsından evrilmiştir.

221 âdâbımuâşeret.

Bir arada yaşamak için uyulması gereken nezâket ve görgü kuralları. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Edep kelimesinin çoğulu olan âdap kelimesiyle, birlikte güzel yaşamak mânâsındaki muâşeret kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Yalnızlık dinmeyen bir sızıdır. Eğer, bazı kimseler, bunu benliğin bir çeşit kurtuluşu gibi göstermek istemişlerse yanılmışlardır. Bir sürü hayvanı olan insan, sürüsünden ayn düşünce zavallı, mustarip, avare bir yaratık oluyor.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Yaban

222 bittabi.

Doğal olarak. Elbette. Tabiî şekilde. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Tabiat mânâsındaki tabiî kelimesinin, ile mânâsındaki -bi ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

223 ikircikli.

Bir durum karşısında tereddüt eden, şüpheyle yaklaşan. Kararsız. İki kelimesinden türetilmiş olan Türkçe kökenli kelime, ikirciğün kelimesinden evrilmiştir.

224 mihanikî.

Düşünmeden, makine gibi yapılan. Otomatik. Dilimize Yunancadan geçmiştir. Yunanca mekanik kelimesinin Türkçede uydurulmuş karşılığıdır.

“

Bence sanatın asıl sırrı budur, çok basit, âdeta mihanikî bir şekilde elde edilen bu rüyâdır.

Ahmet Hamdi Tanpınar
Huzur

225

maat-
tees-
süf.

Üzülerek söylüyorum ki. Esefle belirteyim ki. Maalesef. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Üzülme mânâsındaki teessüf kelimesinin, birlikte mânâsındaki -maa ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

“

Fakat maateessüf, işte tam bu esnâda, bir tâlihsizlik kapkara yağmur bulutlarını dağıttı ve dolunayın ışığı zeplini bir süre gün gibi açığa çıkardı.

İhsan Oktay Anar
Yedinci Gün

226 hergele.

Binilmeye ya da yük taşımaya alıştırılmamış at veya eşek. Terbiyesiz, görgüsüz kimse. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Farsça eşek mânâsına gelen har kelimesiyle, sürü mânâsına gelen gele kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

227 telakkî.

Belli bir bakış açısına göre anlama, kabul etme. Anlayış. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Arapçada, karşılaşmak ve görüşmek mânâsındaki likâ kelimesinden türetilmiştir.

228 muâşaka.

Karşılıklı aşk. Sevişme. Âşıktaslık. Arapçanın kâidelerince, aşk kelimesinden Türkçede türetilmiştir.

“

*Seni, güzel eden, dost eden, dayanılmaz
eden yine sen'sin. Bunu da öğren. Ve hiçbir
kahraman, hiçbir aziz, hiçbir hergele,
sana azâp veremez! Azâbı, sen kendin icat
ediyorsun.*

*Ahmed Arif
Leylim Leylim*

229 latîfe.

Güldürmek amacıyla söylenen hoş söz. Şaka.
Dilimize Arapçadan geçmiştir. İyilik ve
hoşluk mânâsına gelen lütuf kelimesinden
türetilmiştir.

230 mızımız.

Hiçbir şeyden memnun olmayıp yakınan.
Rahatsızlık verecek ölçüde yavaş davranan kişi.
Türkçe kökenli olan kelime, mız yakınma
sesinden türetilmiştir.

231 elzem.

Çok lâzım. En gerekli. Vazgeçilmez. Dilimize
Arapçadan geçmiştir. Gerekli mânâsındaki lâzım
kelimesinden türetilmiştir.

“

Sanayileşme tabiatı öldürdü. Oysa tabiat insanın en hayati parçasıydı. Her şey düzen, mecburiyet ve rekabete dönüştü. Sait Faik, Orhan Kemal, Orhan Veli'nin aylaklıkları, sevdalı düşleri olmasaydı, birer küçük memur ya da içgüveysi kalacaklardı sonunda. Oysa ütopya... Evet ütopya elzemdir: Yaratıcılar için Teo...

*Buket Uzuner
İki Yeşil Susamuru*

232

ah.

Acı, ızdırap, esef, özlem, üzüntü, öfke, keder, feryat, figan... Dilimize Farsçadan geçmiş olan kelime ayrıca bedduâ mânâsında da kullanılmaktadır.

“

Vah memleketin hâli, ah memleketin hâli. Bu gidiş ne olacak sorusunu birbirine sormayan yok. Ama hiçbir kimse, bu yakınanlar, ah vah edenlerden hiç kimse de durumumuzu düzeltmek için parmağını kımıldatmıyor.

Yaşar Kemal
Baldaki Tuz

233 ezkazâ.

Yanlışıklıkla. Kazayla; kazâra. Arapçadan dilimize geçen kazâ kelimesiyle, Farsça -den mânâsındaki ez ekinin melezlenmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

234 sunturlu.

Şiddetli. Dehşetli. Debdebeli. Yaman. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Telli ve vurmali bir çalgının adı olan santur kelimesinden Türkçede türetilmiştir.

235 nâfile.

Boş yere, boşuna. Faydasız. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Fazladan yapılan, karşılıksız yapılan mânâsındaki nefl kelimesinden türetilmiştir.

“

*Seni aldım bu sunturlu yere getirdim
Sayısız penceren vardı bir bir kapattım
Bana dönesin diye bir bir kapattım
Şimdi otobüs gelir biner gideriz
Dönmeyeceğimiz bir yer beğen başka türlü güç
Bir ellerin bir ellerim yeter belliyelim yetsin
Seni aldım bana ayırdım durma kendini hatırlat
Durma kendini hatırlat
Durma göğе bakalım*

Turgut Uyar

“Göğе Bakma Durağı”, Büyük Saat

236

vefâ.

Dostluğu, sevgiyi, aşkı, muhabbeti sürdürme.
Bağlı kalma. Sözünde durma. Dilimize
Arapçadan geçmiştir. Arapçada sözünü tutma,
borcuna sadık kalma mânâlarına gelmektedir.

“

*Nice güzellere bağlandım kaldım
Ne bir vefa gördüm ne faydalandım
Her türlü isteğimi topraktan aldım
Benim sadık yarım kara topraktır kara topraktır*

Aşık Veysel

“Benim Sadık Yarım Kara Topraktır”, Dostlar Beni Hatırlasın

237 muammâ.

Anlaşılmaz, bilinmeyen, çok zor şey. Bilmece. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Kör mânâsındaki âmâ kelimesinden türetilmiştir.

238 ziyâdesiyle.

Gerekenden çok. Bol bol. Fazlasıyla. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Daha çok mânâsındaki ziyâde kelimesinden türetilmiştir.

239 şekerrenk.

Araya soğukluk girmiş, bozulmuş, kötü giden dostluk ilişkisi. Dilimize Farsçadan geçen şeker ve renk kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Bazan etrafımızda o kadar esrarlı bir hâdise olur ki ince teferuatına kadar bunu sezeriz, fakat hiçbir şey idrak etmeyiz; ruhumuzun içinde ikinci bir ruh her şeyi anlar, fakat bize anlatmaz, böyle korkunç işaretlerle bizi muammanın derinliklerine atar ve boğar.

Peyami Safa

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu

240 terütâze.

Çok taze. Körpe. Dilimize Farsçadan geçen nemli mânâsındaki ter kelimesiyle, yine Farsçadan geçen tâze kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

241 seyyah.

Çok seyahat eden. Sürekli yollarda olan. Gezgin. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Uzak yerlere yapılan gezi mânâsındaki seyahat kelimesinden türetilmiştir.

242 kurtuluş.

Kurtulmak işi. Kötü ya da tehlikeli bir durumu atlatma. Bağımsızlığa kavuşma. Türkçe kökenli olan kelime mutluluk ve saâdet mânâsındaki kut kökünden türetilmiştir.

“

Dünya her gün, her gün, her gün güneş doğarken deri değiştiriyor, yepyeni terütaze oluyor. İnsan, her insan, eğer insansa, her gün, her gün tanyerleri ıştırken yeniden doğuyor.

Yaşar Kemal
İnce Memed

243 cüretkâr.

Atılğan. Korkusuz. Kimseden çekinmeden, küstahça hareket eden. Arapçadan dilimize geçen cesaret mânâsındaki cüret kelimesinin, Farsça yapan mânâsındaki -kâr ekiyle melezlenmesi sonucu oluşmuştur.

244 derhal.

Hemen şimdi. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Arapçada şimdiki zaman mânâsındaki hal kelimesinin, Farsça -der ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

245 lâlüebkem.

Şaşkınlıktan dili tutulmuş. Konuşamaz hâle gelmiş. Nutku tutulmuş. Dilimize Farsçadan geçen dilsiz mânâsındaki lâl kelimesiyle, Arapçadan geçen, yine dilsiz mânâsındaki ebkem kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Kötü bir rüya gibi bir şeydi bu. Bir karabasan bile sayılabilirdi. Gözlerimizi derhal yeniden yumup, rüyasız, deliksiz, hasetsiz, yeniden uyumaktan başka çare yoktu. Allah hepimize rahatlık versin.

*Oğuz Atay
Tutunamayanlar*

246

hem- dem.

Samîmî dost. En yakın arkadaş. Cancığer arkadaş. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Birlikte mânâsındaki hem kelimesiyle, nefes mânâsındaki dem kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Bilmez şimdikiler “hemdem” nedir? Demi benimle bir olan kim kaldı ki zaten!

Ece Temelkuran
Devir

247 hicap.

Utanç duyma, mahcûbiyet. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Aslen, perde ve örtü anlamlarına gelmektedir.

248 gıpta.

Başkasında olan bir şeye kıskanmadan özenme, imrenme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Arapçada haset etme, kıskanma mânâsına gelmektedir.

249 âhenk.

Bir bütünün parçaları arasındaki uyum. Özellikle kulağa hoş gelen seslerin uyumu mânâsında kullanılır. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Farsçada vezin ve ölçü mânâsına gelen hang kelimesinden türetilmiştir.

“

Hayranlık mağlûp olmuş bir kıskançlıktır. Yani kıskançlık gıptaya, gıpta hayranlığa yerini verir. Dibinde kin vardır. Gitgide, hayranlığın zaafa uğradığı anlarda bu kin ortaya çıkar.

Peyami Safa
Yalnızız

250 cürmümeşhut.

İşlenirken başkaları tarafından görülen, şâhit olunan suç. Suçüstü. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Suç mânâsındaki cürüm ve şâhit olunan mânâsındaki meşhut kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

251 feryat.

Haykırış, çığlık, figan. Yüksek sesle yardım isteme. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Farsçada da imdat çağrısı mânâsına gelmektedir.

252 muhteris.

Aşırı derecede istekli, hırstan gözü dönmüş kişi. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Aşırı hırs derecesindeki istek mânâsına gelen ihtiras kelimesinden türetilmiştir.

“

Kötümser, “İşler daha kötü olamaz” diye feryat ederken, iyimser, “Olabilir, daha kötü de olabilir” dermiş.

Zülfü Livaneli
Serenad

253 elim.

Acı veren. Çok üzücü. Yürek yakan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Keder ve acı mânâsına gelen elem kelimesinden türetilmiştir.

254 hemdert.

Aynı derdi paylaşan. Dert ortağı. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Birlikte mânâsındaki hem kelimesiyle dert kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

255 hazan.

Güz. Sonbahar. Yaprak dökümü. Dilimize Farsçadan geçmiştir.

“

Dert çok, hemdert yok.

Fuzûlî

256

mef-
tun.

Gözü başka bir şey görmeyen tutkulu âşık.
Hayran olan. Dilimize Arapçadan geçmiştir.
Şaşma, saptırma mânâsındaki fitne
kelimesinden türetilmiştir.

“

*Şiire, sanata karşı duyduğu meftunluğu biz,
yeni adamlar duyamaz hatta tasavvur bile
edemeyiz.*

Ömer Seyfettin
Miras

257 âmennâ.

Öyledir. Kabul. Diyecek yok. Dilimize Arapçadan geçmiştir. İnanmak mânâsındaki îman kelimesinden türetilen kelime, Arapçada inandık mânâsına gelir.

258 fâsıla.

İki varlığı birbirinden ayıran şey. Ara, aralık. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bölüm ve aralık mânâsındaki fasıl kelimesinden türetilmiştir.

259 iptidâî.

Ham. İlk hâli bozulmamış. Gelişmemiş. İlkel. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Başlangıç mânâsındaki bed kelimesinden türetilmiştir.

“

Sizin alınız al inandım
Morunuz mor inandım
Tanrınız büyük âmenna
Şiiriniz adamakıllı şiir
Dumanı da caba
Ama sizin adınız ne
Benim dengemi bozmayınız

Turgut Uyar

“Tel Cambazının Tel Üstündeki Durumunu Anlatır
Şiirdir”, *Büyük Saat*

260

izdivaç.

Evlenme. Eşleşme. Birleşme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Eş mânâsına gelen zevç kelimesinden türetilmiştir.

261

muntazaman.

Düzenli ve sürekli olarak. Muntazam bir şekilde. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Düzgünlük mânâsındaki intizam kelimesi ile, muntazam kelimesinin birleşmesiyle türetilmiştir.

262

katîyen.

Hiçbir zaman. Asla. Kesinlikle. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Kesin mânâsına gelen katî kelimesinden türetilmiştir.

“

Bu izdivaç mikrobu evlendikten sonra faaliyetine başlar: Evvelce birtakım emelleri olan, yükselmek, kendini göstermek, eser vermek isteyen adamlara bir kalenderlik, bir lakaytlık gelir.

Sabahattin Ali
Kuyucaklı Yusuf

263

Çi- ğer- pâre.

İnsanın kendi canı gibi, ciğerinin köşesi gibi sevdiği kimse. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Ciğer kelimesiyle, parça mânâsına gelen pâre kelimesinin birleşiminden oluşmuştur. Özellikle evlât ve torunlar için kullanılır.

264 hodbin.

Sadece kendi menfaati doğrultusunda hareket eden. Kibirli. Bencil. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Kendi mânâsındaki hod kelimesiyle, gören mânâsındaki bin kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

265 evvelâ.

Her şeyden önce. İlk olarak. İlk. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Birinci ve başlangıç mânâlarına gelen evvel kelimesinden türetilmiştir.

266 muâyede.

Karşılıklı olarak birbirinin bayramını kutlama. Bayramlaşma. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bayram mânâsına gelen îd kelimesinden türetilmiştir.

267

hürmet.

Değer verilen bir şeye veya bir kişiye karşı özenli ve edepli davranma hissi. Saygı. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Yasak mânâsındaki haram kelimesinden türetilen kelime, aslında haram olma mânâsına gelmektedir. Saygı mânâsını sonradan kazanmıştır.

268

alelekser.

Genellikle. Çok kez. Ekseriyetle. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Üzere, üzerine gibi mânâlara gelen ale edatıyla çok fazla, en çok mânâlarına gelen ekser kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

269

pestenkerânî.

Saçma. Uydurma. Ehemmiyetsiz. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Aşağılar ve kötüler mânâsındaki pesten kelimesinin, yapan, eden mânâsındaki -kâr ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

“

Başkalarından kabul ve hürmet görmeyi ne kadar çok arzu edersen, onların tenkit ve dedikodularına da o kadar takılırsın.

Elif Şafak
Aşk

270

kıs- met.

Takdir edilmiş olan. Nasibe düşen. Tali. Baht. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Pay mânâsındaki kısım kelimesinden türetilmiştir.

“

En yakın arkadaşlarım bu şehirde, en güzel anılarım da öyle, gördüğünüz gibi işim de burada. Ve kismetse bu şehirde ölmeyi isterim.

Ahmet Ümit
İstanbul Hatırası

271

keenlemyekün.

Hiç olmamış gibi. Yokmuş gibi. Söylenmemiş gibi. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Arapçada sanki mânâsındaki ka-an ile, var olmadı mânâsındaki lem-yekün kelimelerinin birleşiminden oluşmuş bir deyimdir.

272

nezâket.

Terbiye, edep, incelik, kibarlık, nâzik olma. Farsça kökenli nâzik kelimesinden, Arapça gramer kurallarına göre Türkçede türetilmiştir.

273

ihtiyat.

Gerçekleşmesi muhtemel olan konularda tedbirli ve sakınarak davranma. Yedek. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Gözetmek mânâsına gelen havt kelimesinden türetilmiştir.

“

*Derler ki tarla kuşu bütün gece öttüğü zaman,
tarla faresi bütün ihtiyatı elden bırakır ve
yuvasından çıkarmış.*

*Oğuz Atay
Tehlikeli Oyunlar*

274

sükût.

Susma. Sessizlik. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Duraklama mânâsındaki sekt kelimesinden türetilmiştir.

“

*Żekâmız kelimeleri sevdığı kadar kalbimiz
bunlardan nefret eder. Kalbimizin dili
sükûttur. Çünkü hiçbir duyguya isim verilemez.*

*Peyami Safa
Bir Akşamdı*

275 tevekkeli.

Boşuna. Boş yere. Sebepsiz olarak. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Allah'a güvenme mânâsındaki tevekkül kelimesinden türetilmiştir. Ekseriyetle, olumsuz fiillerle ya da "tevekkeli değil" şeklinde tam tersi anlamıyla kullanılır.

276 rehâvet.

Vücudun ağırlaşmış olması. Gevşeklik. Tembellik. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Genişlik ve gevşeklik mânâsındaki rehâ kelimesinden türetilmiştir.

277 fecâat.

Çok acıklı durum. Yürek parçalayıcı vâkıa. Arapça kökenli olan ve acıklı mânâsına gelen fecî kelimesinden, Türkçede türetilmiştir.

“

*Bütün fecâat, insanın, insanla karşılaşa
karşılaşa, en sonunda kendisini tanımayacak
hâle gelmesi.*

Ahmet Hamdi Tanpınar
Huzur

278

mu-
hayyi-
le.

Olmamış şeyleri zihinde kurma ve kurgulama yeteneği. Hayal kurma gücü. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Zihinde canlandırma mânâsındaki tahyil kelimesinden türetilmiştir.

“

Kurtulmak için çırpınma, muhayyileni serbest bırak, bir gün kendi kendine aynı şeyi düşünmekten zihninin yorulacak, aynı şeyi hissetmekten kalbin yıpranacak, haberin olmadan gençliğin seni başka bir maceraya götürecektir.

Halide Edib Adıvar
Kalp Ağrısı

279 vardakosta.

İri yarı, gösterişli ve çalımlı. Aslen kıyı koruma gemilerine verilen bir isim olsa da, Türkçede daha ziyâde ilk anlamıyla kullanılmaktadır. Dilimize İtalyancadan geçmiştir. Bekçi mânâsındaki guardia kelimesiyle sahil mânâsındaki costa kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

280 darbimesel.

Çarpıcı söz. Özlü söz. Atasözü. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Vurma mânâsındaki darp kelimesiyle, ibret alınacak küçük hikâye mânâsındaki mesel kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

281 farzımuhal.

Olmayacak bir şeyi olacaktıymış gibi sayarak. Olmaz ama varsayalım ki, farzedelim ki. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Varsaymak mânâsındaki farz kelimesiyle, mümkün olmayan mânâsındaki muhâl kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

“

Hayatın, bir felaketten sonra dâima bir saadet verdiğini, o güzel darbimeselin söylediği gibi, ayın on beşi karanlıksa, on beşinin mutlaka aydınlık olacağını bilmiyor değildim.

Reşat Nuri Güntekin
Çalığışu

282 aylak.

Boş boş gezen. İşsiz. Âvâre. İşsiz güçsüz olarak. Eski Türkçede dönmek, dolanmak mânâsına gelen aylamak kelimesinden türetilmiştir.

283 lahza.

Zamânın bölünemeyecek kadar kısa parçası, an. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Arapçada göz açıp kapayıncaya kadar geçen süreyi ifade etmek için kullanılır.

284 figan.

Acıyla haykırma, bağırarak ağlama. İnleme. Feryat. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Acıyla bağırma mânâsındaki efgan kelimesinden evrilmiştir.

“

*Yavaşlığın keyfi neden yitip gitti böyle? Ah
nerede şimdi geçmişin aylakları?*

Hasan Ali Toptaş
Harfler ve Notalar

285

mey-
me-
net.

Uğurluluk. Bereket. Kutluluk. Dilimize
Arapçadan geçmiştir. Uğur ve bereket mânâsına
gelen yümn kelimesinden türetilmiştir.

286 dilhun.

İçi kan ağlayan. Büyük bir üzüntü içinde olan. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Gönül mânâsındaki dil kelimesiyle, kan mânâsındaki hun kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

287 mübrem.

Çok gerekli olan. Zarûri ve kaçınılmaz olan. Yapılması elzem olan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Zorlamak mânâsına gelen ibram kelimesinden türetilmiştir.

288 mâkûs.

Yolunda gitmeyen, uğursuz. Bir şeyin aksi. Ters dönmüş. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Yansımak mânâsındaki akis kelimesinden türetilmiştir.

289

hüsran.

Umulan bir şeyin gerçekleşmemesi durumunda yaşanan hüzün. Mahrumiyet acısı. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Zıyan ve zarar mânâsındaki hasar kelimesinden türetilmiştir.

290

rüsvâ.

Kötülükleri ortaya çıkmış. Kepâze. Rezil. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Aynı anlama gelen rüsvay kelimesinden evrilmiştir.

291

dirâyet.

Hızla kavrama yeteneği. Zekâ. Anlayış. Yetenek. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bilmek mânâsına gelen dery kelimesinden türetilmiştir.

“

*Dayan kitap ile
Dayan iş ile.
Tırnak ile, diş ile,
Umut ile, seveda ile, düş ile.
Dayan rüsva etme beni.*

*Ahmed Arif
“Anadolu”, Hasretinden Prangalar Eskittim*

292

aşk.

Bir varlığı tutkuyla ve nâmütenâhî bir
özlemle sevme. Ayakları yerden kesen,
dizlerin bağını çözen, karında kelekler
uçuşturan, yüreği yerinden söken, aklı baştan
alan tarifsiz bir sevdâ. Dilimize Arapçadan
geçmiştir. Şiddetli ve yakıcı sevgi mânâsındaki
ışk kelimesinden evrilmiştir.

“

Çünkü aşk küllîdir. Bütünler, bir'ler.

Nazan Bekiroğlu

Lâ: Sonsuzluk Hecesi

293 müsekkîn.

Sâkinleştirici. Yatıştırıcı. Ağrı kesici. Elem dindiren. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Sâkinleştirme mânâsındaki teskin kelimesinden türetilmiştir.

294 müptelâ.

Bir şeye ya da kimseye kendini fazla kaptırmış, bağımlı olmuş. Aşırı düşkün. Tutkun. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Düşkünlük mânâsındaki iptilâ kelimesinden türetilmiştir.

295 perestîş.

Tapınma veya taparcasına, delicesine sevmek. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Tapmak mânâsındaki perestiden kelimesinden türetilmiştir.

“

*Senin dışında düşünememek hastalığına
müptelâyım.*

Ahmet Hamdi Tanpınar
Huzur

296

ehli- keyf.

Keyfine düşkün olan. Keyif yapmasını bilen kişi. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bir işin ustası mânâsındaki ehil kelimesiyle, keyif kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

297 tufeylî.

Başkasının sırtından geçinen. Asalak.
Dilimize Arapçadan geçmiştir. Küçük çocuk
ve parça mânâsındaki tıfıl kelimesinden
türetilmiştir.

298 mişkin.

Çok tembel ve uyuşuk kişi. Mıymıntı. Âciz.
Dilimize Arapçadan geçmiştir. Hareketsiz
kalma ve durgunluk mânâsına gelen sükûn
kelimesinden türetilmiştir.

299 dilek.

Olması arzulanan şey. İstek. Rica. Temennî.
Türkçe kökenli olan kelime istemek mânâsındaki
dilemek kelimesinden türetilmiştir.

300 istihfaf.

Küçümseme. Küçük görme. Hor görme.
Dilimize Arapçadan geçmiştir. Hafif olmak
mânâsındaki hiffet kelimesinden türetilmiştir.

301 gurbet.

Memleketinden ayrı olma ve bu ayrılığın
yaşattığı sızı ve yabancılık hissi. Dilimize
Arapçadan geçmiştir. Batı mânâsındaki garp
kelimesinden türetilmiştir.

302 cumhuriyet.

Bir zümre, bir aile ya da bir kişinin değil,
milletin hakimiyetine dayanan yönetim biçimi.
Dilimize Arapçadan geçmiştir. Halk mânâsına
gelen cumhur kelimesinden türetilmiştir.

“

Gurbet kelimesini eskiden daha sık kullanırdık. İçimizi titreten bu kelimenin, farklı bir ağırlığı vardı hayatımızda.

Hasan Ali Toptaş
Harfler ve Notalar

303 âmiyâne.

Basit. Bayağı. Sıradan. Avama ait. Arapçada herkes ve kamu mânâsına gelen amme kelimesinin, Farsça -âne ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

304 yegâne.

Biricik. Eşsiz. Tek. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Bir ve tek mânâsına gelen yek kelimesinden -âne ekiyle türetilmiştir.

305 âkîbet.

Sonuç. Netice. Nihâyet. Bir şeyin sonu. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bir şeyin arkası mânâsındaki akab kelimesinden türetilmiştir.

“

Ve belki de talih, her an kendisine hâkim olmak iddiasında bulunan ve insan kalbinin bütün zaaflarını inkâr etmekle övünen bu adamdan intikam almak, onunla alay etmek için bu âkıbeti böyle hazırlamıştı.

Ahmet Hamdi Tanpınar
Saatleri Ayarlama Enstitüsü

306

ef- sun- kâr.

Büyülü. Çarpıcı. Karşı konulmaz şekilde etkileyici. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Büyü mânâsına gelen efsun kelimesinin, yapan mânâsındaki -kâr ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

“

*Ne efsunkâr imişsin ah ey didâr-ı hürriyet,
Esîr-i aşkın olduk, gerçi kurtulduk esaretten.*

*Namık Kemal
Hürriyet Kasidesi*

307

mutâbık.

Birbiriyle uzlaşan. Karşılıklı olarak anlaşılan.
Uygun. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Uygun
gelmek mânâsındaki tabk kelimesinden
türetilmiştir.

308

mesnet.

Destek ve güç alınan şey. Dayanak. Makam.
Dilimize Arapçadan geçmiştir. Delil ve güvence
mânâsındaki senet kelimesinden türetilmiştir.

309

efkâr.

Dert, tasa, hüzn. Dilimize Arapçadan
geçmiştir. Aslında fikir kelimesinin çoğuludur
ve fikirler, düşünceler mânâsına gelmektedir.
Dert anlamını Türkçede kazanmıştır ve daha
ziyâde bu anlamıyla kullanılmaktadır.

“

*Karlı kayın ormanında
yürüyorum geceleyin.
Efkârlıyım, efkârlıyım,
elini ver, nerde elin?*

Nâzım Hikmet

“Karlı Kayın Ormanında”, Yeni Şiirler

310 perdebîrun.

Açık saçık konuşan, terbiye sınırlarını aşan kişi. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Perde kelimesiyle, dış mânâsına gelen bîrun kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

311 lâfazan.

Çok konuşan. Geveze. Çalçene. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Söz mânâsındaki lâf kelimesinin, vuran ve çalan mânâsındaki -zen ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

312 hârikulâde.

Eşi görülmemiş. Şaşkınlık yaratıcı. Çok beğenilen. Olağanüstü. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Yırtan mânâsındaki hârik kelimesiyle, alışkanlık mânâsındaki âdet kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

“

*Hayatta hiçbir zaman kafamızdaki kadar
hârikulâde şeyler olmayacağını henüz idrak
etmemiştim.*

Sabahattin Ali
Kürk Mantolu Madonna

313

ka-
dim.

Çok eski zaman. Geçmişî çok eskilere dayanan. Başlangıcı olmayan. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Eskiden kalma mânâsındaki kıdem kelimesinden türetilmiştir.

“

Onlar için, kadim sözdür, zulüm gören bir kere ölür, zulmeden her gün ölür dirilir, gene ölür. Tarihin “men dakika dukka” gerçeğini en çok işkence yapanlar bilirler.

*Yaşar Kemal
Baldaki Tuz*

314 pâyidar.

Sonsuza dek yaşayacak olan. Devamlı. Kalıcı. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Ayak mânâsına gelen pây kelimesinin, tutan mânâsındaki -dar ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

315 bolâhenk.

Hoşsohbet. Neşeli ve konuşkan. Ayrıca Türk müziğinde bir akort. Türkçe bol kelimesiyle, Farsça kökenli olan ve ses mânâsına gelen âhenk kelimelerinin melezlenmesi sonucu oluşmuştur.

316 teşrif.

Şeref verme. Şereflendirme. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Onur mânâsındaki şeref kelimesinden türetilmiştir.

“

Zulüm hiçbir zaman pâyidar olamamıştır.

Yaşar Kemal
İnce Memed

317 timsal.

Sûret. Tasvir. Resim. Simge. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Eş ve benzer mânâsındaki misil kelimesinden türetilmiştir.

318 ızdırıp.

Maddi ve mânevî acı. Azap. Eziyet. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Vurma ve dövme mânâsındaki darp kelimesinden türetilmiştir.

319 empati.

Başkasının duygularını anlama ve hissetme. Başkasıyla özdeşlik kurma. Duygudaşlık. Dilimize İngilizceden geçmiştir fakat aslen Eski Yunanca kökenlidir. Duygu mânâsına gelen pathos kelimesinden türetilmiştir.

“

*Hayatta en güvendiğim insan karşı duyduğum
bu kırgınlık, adeta bütün insanlara dağılmıştı;
çünkü o benim için bütün insanlığın timsaliydi.*

*Sabahattin Ali
Kürt Mantolu Madonna*

320

mu-
kad-
de-
rat.

Meydana gelmesi kaçınılmaz olan şeyler.
Yazgı. Kader. Dilimize Arapçadan
geçmiştir. Takdir kelimesinden türetilmiş
olan mukadder kelimesinin çoğuludur.

“

Samanyolu, bir ufuktan ötekine kavislenerek parlıyordu. Adam, ona bakakaldı. Gündelik ilişkilerin üstünde insanoğlunun geçmişten geleceğe parıl parıl giden mukadderatını görüyor gibi oluyordu.

Halikarnas Balıkçısı
Parmak Damgası

321 mâhir.

Becerikli. Hünərli. Eli işe yatkın. Usta. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Beceri mânâsındaki mahâret kelimesinden türetilmiştir.

322 devâ.

Maddî ya da mânevî bir hastalığın çâresi. Derman. Şifâ. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Arapçada ilaç mânâsına gelmektedir.

323 berceste.

Seçilmiş. Güzel. Değeri yüksek. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Sıçramış mânâsına gelen ceste kelimesinin, üzere mânâsına gelen ber- ön ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

“

Tek ve önemli gerçeği, uzaklardaki bu nazlı kadındı, onu dalgın, görülmemiş derecede güzel bir imgelem kuşu, unutulmaması gereken, yine de nasılsa unutulmuş eski bir şarkının berceste mısraı gibi içinde bir yerinde saklıyordu

Attilâ İlhan
Bıçağın Ucu

324 mağrur.

Kibirli. Kendini beğenmiş. Böbürlenlen.
Aldanmış. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Aslen
aldatma mânâsına gelen gurur kelimesinden
türetilmiştir.

325 hayalperest.

Çok hayal kuran. Kendini hayallerine
kaptırmış. Hayallerinin peşinden koşan.
Dilimize Arapçadan geçen hayal kelimesinin,
Farsçada tapan mânâsına gelen perest ekiyle
türetilmesi sonucu oluşmuştur.

326 canhıraş.

Yürek parçalayan. Dayanılmayacak derecede
keder veren. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Ruh
mânâsına gelen can kelimesiyle, tırmalayan
mânâsındaki hıraş kelimesinden türetilmiştir.

“

Yalnızlık bir gurur sorunudur; kendi kokusunun içine mağrur bir şekilde gömülür insan.

Orhan Pamuk
Kar

327

mü-
tenâ-
sîp.

Birbirine uygun. Uyumlu. Orantılı.
Dilimize Arapçadan geçmiştir. Uygunluk
mânâsına gelen tenâsüp kelimesinden
türetilmiştir.

328 mûnis.

Cana yakın. Sıcakkanlı. Uysal. Uygun. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Alışkanlık ve alışma mânâsındaki üns kelimesinden türetilmiştir.

329 fazîlet.

Nâmus, dürüstlük, merhamet, alçak gönüllülük gibi ahlâki meziyetlerin tümü. Erdem. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Ahlâkî açıdan üstün kimse mânâsındaki fâzıl kelimesinden türetilmiştir.

330 fevkalâde.

Alışılmışın dışında. Olağanüstü. Mükemmel. Çok güzel. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Üst mânâsındaki fevk kelimesiyle, alışkanlık mânâsındaki âdet kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

331 müteşekkîr.

Teşekkür eden. Minnettar. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Şükür kelimesinden türetilen, memnuniyet ve minnet gösterme mânâsındaki teşekkür kelimesinden türetilmiştir.

332 insâf.

Adâletle hareket etme. Hakkâniyet. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Yarım ve yarılamak mânâsındaki nısf kelimesinden türetilmiştir. Türkçede ayrıca "bu kadarı da fazla" anlamında kullanılır.

333 platonik.

Gerçekte karşılığı olmayan. Hayalde var olan. Dilimize Fransızcadan geçmiştir ve Eski Yunan filozofu Platon'un isminden türetilmiştir.

“

Anlattığım her hikâye için bana bir saat süre verdiğin için sana müteşekkirim. Fakat şunu iyi bil: Ben bu süreyi yaşamak yerine, hikâye anlatmak için kullanıyorum.

İhsan Oktay Anar
Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri

334 cığergâh.

Vücutta ciğerin bulunduğu yer. En can alıcı nokta. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Ciğer kelimesinin yer bildiren -gâh ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

335 ferîştah.

Bir işin en iyisi, en yeteneklisi. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Melek mânâsına gelen firîşte kelimesinden evrilmiştir.

336 sallapati.

Özensiz. Üzerine düşünmeden. Gelişigüzel. Türkçe kökenli olan kelime, sallamak fiilinden türetilmiştir.

“

Ama bilirdim asıl başka bir yerde, başka bir zamanda, orada olmak istediğimi. Orada, kazanın canhıraş patlamasından sonra ölenler ve ölüler arasında, ruhun gövdeden ayrılmakla ayrılmamak arasında kararsız kaldığı mutlu hafiflik anında...

Orhan Pamuk
Yeni Hayat

337

saâ-
det.

Mutlu, mesut ve bahtlı olma. Mutluluk.
Dilimize Arapçadan geçmiştir. Arapçada uğur
ve mutluluk mânâsına gelen sa'd kelimesinden
türetilmiştir.

“

Kendisinden daha dün ayrılmış gibi taze bir hasret duydum. Kaybedilen en kıymetli eşyanın, servetin, her türlü dünya saadetine acısı zamanla unutuluyor. Yalnız kaçırılan fırsatlar asla akıldan çıkmıyor ve her hatırlayıшта insanın içini sızlatıyor.

Sabahattin Ali
Kürk Mantolu Madonna

338

zinhar.

Asla. Aman. Sakın. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Farsçada korku ve sakınılacak şey mânâsındaki nahâr kelimesinden türetilmiştir.

339

dilbaz.

Gönül eğlendiren. Güzel söz söyleyen. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Gönül mânâsındaki dil kelimesiyle, oynatan mânâsındaki baz kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

340

yâren.

Yakın arkadaş. Sıkı dost. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Dost mânâsına gelen yâr kelimesinin çoğulu olan yâran kelimesinden evrilmiştir.

“

Yarenlikte büyüdük, şad olduk, tomurcuklandık, çiçek açar gibi kelime açtık, tamlığı tattık. Kimse tek başına hamlıktan olgunluğa geçemez. Seni kuş gibi bir makamdan bir makama uçuracak yol arkadaşını bulmalısın.

Elif Şafak
Aşk

341 haddizâtında.

Aslında. Esâsında. Özü îtibâriyle. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Sınır mânâsındaki had kelimesiyle bir varlığın özü mânâsındaki zat kelimesinin birleşimine, Türkçede iyelik ve bulunma hâli eklerinin ilâve edilmesi sonucu oluşmuştur.

342 zarîf.

İnce ve nâzik tavırlı. Hoş görünüşlü, ölçülü. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Bir şeyin dış yüzü mânâsındaki zarf kelimesinden türetilmiştir.

343 haspa.

Hafif bir sevgi de barındıran, küçümseme ifâdesi. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Arapçada ufak çakıltaşı mânâsına gelmektedir.

“

Beceriksiz bir cümle çok defa yalın bir cümleden, zarif bir cümleden hakîkata çok daha yakın.

Cemil Meriç

Jurnal - 1

344

hü- zün.

Gönülde hissedilen keder ve burukluk. Mânevî sızı. Gam. Üzüntü. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Aynı mânâdaki hüzn kelimesinden evrilmiştir.

“

Ölüm ürkütücü değil. O tehlikeyle burun buruna gelmedikçe, ölüm somutlaşmadıkça, hiç aldırmıyorsun, hiç takmıyorsun ölümü. Ama ölümle yüz yüze gelince, işte o zaman garip bir hüznün başlıyor.

Erdal Öz

Gülünün Solduğu Akşam

345 ehemmiyet.

Mühim olma. Dikkate değer ve önemli olma. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Çok mühim veya daha mühim mânâsına gelen ehemm kelimesinden türetilmiştir.

346 mest.

Bir şeyin tesiriyle aklı yerinde olmayan, kendinden geçmiş kişi. Sarhoş. Dilimize aynı anlamıyla Farsçadan geçmiştir.

347 elvedâ.

Dönüşü olmayan ya da uzun süreli ayrılıklar öncesinde söylenen vedâlaşma sözü. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Ayrılık mânâsına gelen vedâ kelimesinden türetilmiştir.

“

*O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi.
Mini minnacıktı kadın.
Rahata acıktı kadın
yoruldu devin büyük yolunda.
Ve elveda! deyip mavi gözlü deve,
girdi zengin bir cücenin kolunda
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan eve.*

Nâzım Hikmet

*“Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri”,
Benerci Kendini Niçin Öldürdü?*

348 zeval.

Bozulma. Alçalma. Zarar görme. Ortadan kalkma. Dilimize aynı anlamıyla Arapçadan geçmiştir. Aynı zamanda güneşin tam tepede bulunduğu öğle zamanı mânâsında da kullanılmaktadır.

349 palavra.

Gerçeğe dayanmayan uydurma söz. Dilimize İspanyolcadan geçmiştir. İspanyolcada söz mânâsına gelen palabra kelimesinden evrilmiştir.

350 bûse.

Öpme. Öpüş. Öpücük. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Öpen mânâsındaki bus kelimesinden türetilmiştir.

“

O gecenin ilk ve son busesini yine dudaklarımız temas etmeden birbirinin ateşini içerek aldık, ayrıldık.

Halide Edib Adıvar
Kalp Ağrısı

351

hay-
sî-
yet.

Onur. İtibar. Öz saygı. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Hürmet ve saygı mânâsındaki hays kelimesinden türetilmiştir.

“

*Yalnız şu vardı ki, kaybolan haysiyet ve namus
bir daha geriye gelmeyecekti.*

Reşat Nuri Güntekin
Yaprak Dökümü

352 mizaçgir.

Herkesin hoşlanacağı şekilde davranan. Nabza göre şerbet veren. Arapçada huy mânâsına gelen mizac kelimesinin, Farsça tutan mânâsındaki -gir ekiyle türetilmesi sonucu oluşmuştur.

353 girift.

Karmaşık, karışık. İç içe girmiş, birbirine dolaşmış. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Tutmak mânâsına gelen giriftan kelimesinden türetilmiştir.

354 mültefit.

Güler yüz gösteren ve ilgilenen. İltifat eden. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Güler yüz gösterme mânâsındaki iltifat kelimesinden türetilmiştir.

“

Hiçbir gizlisi, girift tarafı yok. Her şey açıkta. Açıkça seviyor, açıkça kıskanıyor, açıkça hesaplıyor. Ben hiçbir zaman onun gibi olamadım.

Ahmet Hamdi Tanpınar
Aydaki Kadın

355 hayhuy.

Sonucu olmayan meşgale. Boş uğraş. Türkçe kökenli olan kelime, bağırma sesi olan hay kelimesinden türetilmiştir.

356 meyus.

Umutsuzluğa düşmüş. Ümitsiz. Üzgün. Karamsar. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Şiddetli üzüntü mânâsındaki yeis kelimesinden türetilmiştir.

357 zemheri.

22 Aralık ve 31 Ocak arasındaki, senenin en soğuk günleri. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Farsçada kış mânâsına gelen zam kelimesiyle, Arapçada uğuldayan mânâsına gelen harir kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

“

*Ard - arda kaç zemheri,
Kurt uyur, kuş uyur, zindan uyurdu.
Dışarda gürül - gürül akan bir dünya...
Bir ben uyumadım,
Kaç leylim bahar,
Hasretinden prangalar eskittim.
Saçlarına kan gülleri takayım,
Bir o yana,
Bir bu yana...*

Ahmed Arif

*"Hasretinden Prangalar Eskittim", Hasretinden Prangalar
Eskittim*

358

yuva.

Canlıların, ailelerini ve özellikle yavrularını korumak, kollamak ve büyötmek için yaptıkları ve içinde yaşadıkları barınak. Türkçe kökenli olan kelime uya kelimesinden evrilmiştir.

“

Fırtına içinde, viran bir gemi teknesi gibi sallanan bu sefil ve karanlık oda, ocağın kızıl akisleri içinde birdenbire öyle munis ve mesut bir yuva olmuştu ki... Biraz evvel hayata gösterdiğim emniyetsizlik için, kendi kendime utanıyordum.

Reşat Nuri Güntekin
Çalıkuşu

359 zeyrek.

Anlayışı kuvvetli. Aklı başında. Dilimize Farsçadan geçmiştir. Uyanık ve zekî mânâsındaki zirek kelimesinden türetilmiştir.

360 haslet.

Yaradılıştan gelen özellik. Huy, tabiat. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Üstün özellik, meziyet mânâsından evrilmiştir.

361 mâşuk.

Âşık olunan, aşkla sevilen kimse. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Aşk kelimesinden türetilmiştir.

“

Deniz, kışioğlunun kimi şeyi anlamamakta gösterdiği direnimi bilirdi, kendisine göre alıklık olan şeyin kışioğlunda neredeyse zeyreklik sayıldığını bilirdi. Bilenler, susar.

Bilge Karasu
Göçmüş Kediler Bahçesi

362 ehvenişer.

Kötü olan şeyler arasından daha az kötü olanı. Kötünün iyisi. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Daha zararsız mânâsındaki ehven kelimesiyle, kötü ve fena mânâsındaki şer kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur.

363 zevâhır.

Dış görünüş. Dış yüz. Görünüm. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Görünen ve belli olan mânâsındaki zâhir kelimesinden türetilmiştir.

364 teneffüs.

Nefes alıp verme. Solunum. Temiz hava almak ve dinlenmek için verilen ara. Dilimize Arapçadan geçmiştir. Nefes kelimesinden türetilmiştir.

“

*Bu havayı, ciğer dolusu teneffüs ettikçe,
damarlarındaki kana emsalsiz bir tazelik
geliyor; kalbi, o zamana kadar hiç atmadığı bir
şevk ve ümitle dolup taşıyordu.*

Yakup Kadri Karaosmaoğlu
Ankara

365

alla-
ha-
ısmar-
ladık.

Ayrılıklarda, giden tarafından kalana söylenen vedâ sözü. Seni Allah'a emânet ediyorum mânâsındadır. Arapça kökenli Allah kelimesiyle, Farsça kökenli ısmarlamak kelimelerinin melezlenmesinden oluşmuştur.

“

*Bu fakir ve mert insanların arasından
allahaismarladık diyerek ayrılıyoruz.
Düşüyoruz tozlu yollara.*

*Oğuz Atay
Tutunamayanlar*

dizin.

- âdâbımuâşeret 180
ah 190
âhenk 204
âheste 146
âkıbet 246
aklıselim 128
aksülamel 110
alelekser 218
aliyülâlâ 108
allahaismarladık 296
âmennâ 212
âmiyâne 246
anne 112
aşk 238
âvâre 180
aylak 232
baba 142
babayânî 50
bahtiyar 132
basîret 88
bâsübâdelmevt 71
bedbin 30
behemehal 48
berceste 262
berhudâr 134
beyhûde 40
bilâhare 105
bilâkaydüşart 88
bilakis 94
bilhassa 110
bilmukâbele 68
binâenaleyh 138
biteviye 71
bittabi 182
bolâhenk 256
bûse 282
canhıraş 264
cansiparâne 140
cevval 94
çiğergâh 270
çiğerpâre 216
cihannümâ 140
cumhuriyet 244
cûretkâr 200
cürmümeşhut 206
çarnâçar 110
darbimesel 230
derakap 66
derhal 200
deryâdil 104
desîse 164
devâ 262
diğergâm 151
dilbaz 274
dilek 243
dilhun 235
dirâyet 236
divâne 146
edep 100
efkâr 250

efsunkâr 248	fevkalbeşer 62	hemdem 202
ehemmiyet 280	figan 232	hemdert 208
ehlikeyf 242	filhakîka 22	hercâi 114
ehvenişer 294	gıpta 204	hercümerç 126
elim 208	gıybet 80	hergele 186
elvedâ 280	girift 286	hicap 204
elzem 188	gönül 44	hicran 118
emek 102	gurbet 244	hissikablelvuku 32
empati 258	haddizâtında 276	hodbin 217
estağfurullah 150	hâkezâ 118	hoyrat 64
evsaf 56	halel 56	hudâyinâbit 71
evvelâ 217	hâletirûhiye 128	hülâsa 28
eyvallah 46	harcıâlem 74	hürmet 218
ezkazâ 192	harfendaz 90	hüsnükabul 180
faraza 50	hârikulâde 252	hüsran 236
farzımuhal 230	hasbelkader 36	hüzün 278
fâsıla 212	hasbıhal 38	ızdırap 258
fazilet 267	haslet 292	ihtiyat 222
fecâat 226	haspa 276	ikircikli 182
fedakâr 158	hasret 170	ikrar 96
feriştah 270	havsala 16	ilânihâye 116
feryat 206	hayalperest 264	inisiyatif 82
fesühânallah 144	hayhuy 288	insaf 268
fettan 164	haysiyet 284	intizar 13
feveran 60	hazan 208	iptidâi 212
fevkalâde 267	hazin 28	istihfaf 244

istiklâl 114	lâlettâyin 30	mest 280
istirham 50	lâlüebkem 200	meşakkat 28
istiskal 151	latîfe 188	mevzubahis 86
istisnâ 54	lâyemut 146	meymenet 234
istişâre 66	lâyetezelzel 66	meyus 288
işkil 158	letâfet 126	mezbele 166
izdivaç 214	maatteessüf 184	mezkûr 24
izzetinefis 78	mağmum 152	mızımız 188
kadın 70	mağrur 264	mihanikî 182
kadim 254	mağrup 78	mihmandar 138
kadirşinas 52	mahfuz 40	minnettâr 174
kâfi 148	mâhir 262	minval 105
kalendermeşrep 76	mahlas 84	misikin 243
katîyen 214	mâkûs 235	mizaçgir 286
keenlemyekün 222	mâlûmatfûruş 38	muaf 126
kekre 154	mâmâfih 42	muallak 168
keşmekeş 134	mânevî 148	muammâ 196
ketum 178	mâşuk 292	muâşaka 186
kismet 220	meczip 56	muâyede 217
kıtıpiyoz 178	meşhum 132	mugâlata 172
kifâyet 40	meftun 210	muhâkeme 106
kurtuluş 198	melankoli 106	muhayyile 228
kuytu 148	melül 144	muhtelif 52
lâfazan 252	merdümگیرiz 48	muhteris 206
lâfûgüzaf 136	merhamet 164	mukadderat 260
lahza 232	mesnet 250	mûnis 267

muntazaman 214

mutâbık 250

mûteber 100

muvâzene 74

mübârek 160

mübrem 235

mücerret 54

müdânâ 82

mükellef 172

mükerrer 78

mülhem 64

mültefit 286

münferit 122

münhasır 130

münzevî 114

müphem 18

müptelâ 240

müptezel 62

müsâmaha 106

müsebbip 59

müsekkin 240

müselles 105

müspet 72

müstahak 90

müstehzî 13

müsterih 151

müstesnâ 18

müşkülpesent 20

müteessir 60

mütemâdiyen 158

mütenâsip 266

mütereddit 16

müteşekkîr 268

mütevâzı 120

mütevellit 160

nâçizâne 48

nâfile 192

naif 118

nâmüsâit 60

nâmütenâhî 26

namzet 128

nasip 140

nâzende 144

nâzenin 24

nâzım 21

nefâset 109

neşriyat 100

netâmeli 90

nezâket 272

nüktedan 84

palas pandıras 174

palavra 282

pâyidar 256

pejmurde 172

perdebîrun 252

perestiş 240

pespâye 94

pestenkerânî 218

peyderpey 30

pinhan 102

pîrüpâk 120

platonik 268

râyiha 21

rehâvet 226

rüsvâ 236

saâdet 272

safderun 86

sahih 96

sâirfilmenâm 120

sallapati 270

sansasyon 88

sarfınazar 68

serdengeçti 96

sergüzeşt 18

sermest 52

seyyah 198

sırnaşık 109

sızı 34

sinâmeki 152
sirâyet 74
sukûtuhayal 160
sulh 168
sunturlu 192
sükût 224
sürünceme 59
şapparig 22
şekerrenk 196
şikemperver 58
şirâze 42
şühedâ 68
tahammülfersâ 62
tahayyül 14
tamahkâr 109
târumar 154
tasavvur 64
teâmül 59
tebessüm 156
tecessüs 176
teessüf 98
tefekkür 122
teferruat 44
tekâbül 178
tekerrür 168
telakkî 186

temennî 84
tenâkuz 138
teneffüs 294
terennüm 34
terütâze 198
teşebbüs 13
teşekkül 102
teşrif 256
teşrîkimesâi 174
tevâfuk 134
tevâtür 42
tevâzu 21
teveccüh 44
tevekkeli 226
tevellüt 132
timsal 258
tufeylî 243
tumturak 16
utanç 152
ümitvâr 124
vakanüvis 166
vakur 38
vardakosta 230
vâveylâ 72
vebal 166
vefâ 194

velhâsıl 92
vesvese 54
vicdan 154
vuslat 24
yâdigâr 82
yakamoz 34
yâren 274
yas 162
yegâne 246
yeknesak 22
yuva 290
zapturapt 122
zarif 276
zemheri 288
zevâhir 294
zeval 282
zeyrek 292
zinhar 274
ziyâdesiyle 196

